

Проект „Устойчиво управление и устройство на Природен парк „Странджа“ се финансира от Европейския фонд за регионално развитие и от държавния бюджет на Република България чрез оперативна програма „Околна среда 2007–2013 г.“, Ос 3 „Опазване и възстановяване на биологичното разнообразие“, по процедура BG161PO005/11/3/3.2/06/27 „Изпълнение на дейности за устройство и управление на природни паркове“

Този документ е създаден с финансовата подкрепа на Европейския съюз и от Държавния бюджет на Република България чрез оперативна програма „Околна среда 2007–2013 г.“

Цялата отговорност за съдържанието се носи от ДПП „Странджа“ и при никакви обстоятелства не може да се приема, че този документ отразява официалното становище на Европейския съюз и правителството на Република България, представявано от Министерство на околната среда и водите.

Дирекция Природен парк "Странджа"
град Малко Търново 8162
ул. "Янко Маслинов" №1
телефон/ факс: 05952 36 35
e-mail: park@strandja.bg
www.strandja.bg

НАРЪЧНИК ЗА ФЕРМЕРИ

**КАК ДА ПОЛЗВАМЕ
ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ ЗЕМИ
В СТРАНДЖА УСТОЙЧИВО,
КАТО ОПАЗВАМЕ ВИДОВЕТЕ
ВЛЕЧУГИ, ПТИЦИ И ДРЕБНИ
БОЗАЙНИЦИ В ТЯХ?**

Дирекция на Природен парк "Странджа"

**Как да ползваме земеделските земи
в Странджа устойчиво, като опазваме видовете влечуги,
птици и дребни бозайници в тях?**

Наръчник за фермери

Текстове:

Анна Карова
Антония Хубанчева
Димитрина Ботева
Николай Цанков
Петър Шурулинов

Снимки:

Анна Карова, Антония Хубанчева, Боян Петров,
Васил Петров, Димитрина Ботева, Иван Камбуров,
Мария Тарийска, Николай Цанков, Петър Шурулинов

Карта:

Васил Петров

Съставяне, редакция и оформление:

ЕкоЛогични Консултации ЕООД

Дирекция на Природен парк "Странджа"

НАРЪЧНИК ЗА ФЕРМЕРИ

КАК ДА ПОЛЗВАМЕ ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ ЗЕМИ
В СТРАНДЖА УСТОЙЧИВО, КАТО ОПАЗВАМЕ
ВИДОВЕТЕ ВЛЕЧУГИ, ПТИЦИ И ДРЕБНИ
БОЗАЙНИЦИ В ТЯХ?

Дирекция на Природен парк "Странджа"

СЪДЪРЖАНИЕ

Въведение	3
Цели на наръчника.....	3
Законодателна рамка	4
Защитени територии и защитени зони по Натура 2000 в ПП „Странджа“	10
Защитени територии	12
Защитените зони по Натура 2000 в ПП „Странджа“	15
Биологично разнообразие на ПП „Странджа“	17
Консервационно значими типове природни местообитания и животински видове (птици, влечуги, дребни бозайници) в ПП „Странджа“	20
Природни местообитания използвани за паша и сенокос	20
Природни местообитания използвани за паша.....	36

Обработваеми земи, като местообитание на видове влечуги, птици, дребни бозайници	44
Консервационна значимост на видовете дребни бозайници и влечуги	46
Консервационна значимост на видовете птици	48
Земеделските земи като среда за консервационно значимите местообитания и видове. Състояние, проблеми и тенденции.....	50
Насоки за преодоляване на проблемите	58
Добри практики по света и у нас	64
Биологично земеделие	65
Агролесовъдни системи	70
Сертифициране на земеделска продукция.....	76
Възможности за финансиране – преглед на мерки в Програмата за развитие на селските райони за 2014-2020 г. свързани с дейности за опазване на биоразнообразието	80
Изводи	90
Източници на информация	92

ВЪВЕДЕНИЕ

Настоящият наръчник е предназначен за ползвателите на земеделски земи, намиращи се на територията на Природен парк „Странджа“. Територията на Парка е включена в европейската екологична мрежа Натура 2000. Целта на Натура 2000 е да осигури дългосрочното опазване на определени растителни и животински видове, както и местата, които те обитават. Земеделските дейности могат да въздействат положително или отрицателно на тяхното състояние. Затова е важно земеделските производители да знаят за влиянието на своите действия върху видовете и местообитанията и да ги осъществяват така, че да не ги застрашават.

В наръчника са представени местообитания и видове птици, влечуги и дребни бозайници в Странджа, които са редки в национален, европейски и дори световен план. Правилното извършване на селскостопански дейности би намалило опасността те да изчезнат и шанса да ги опазим за бъдещите поколения в България и по света.

В помощ на усилията, които земеделските производители полагат за опазване на биоразнообразието в земеделските земи са различни мерки от Програмата за развитие на селските райони (ПРСР). В отделен раздел на наръчника са разгледани мерките свързани с опазване на местообитанията и видовете диви животни и растения и

зоните по Натура 2000 в новата ПРСР за периода 2014-2020 г.

Наръчникът ще бъде полезен и за експерти от общинските служби „Земеделие“, службата за съвети в земеделието, експерти и консултанти в сферата на устойчиво ползване на земеделските земи и опазване на биологичното разнообразие в тях, за преподаватели, ученици, студенти, природолюбители и др.

ЦЕЛИ НА НАРЪЧНИКА:

- повишаване на знанията за значението на биологичното разнообразие в земеделските земи и въздействието на земеделските дейности върху влечугите, птиците и дребните бозайници;
- формиране на отговорно отношение към природата и повишаване на мотивацията за прилагане на земеделски практики, които водят до опазване на биоразнообразието в Парка при ползване на земеделските земи;
- формиране на знания, свързани с биологичното разнообразие и защитените територии и зони в ПП „Странджа“.

ЗАКОНОДАТЕЛНА РАМКА

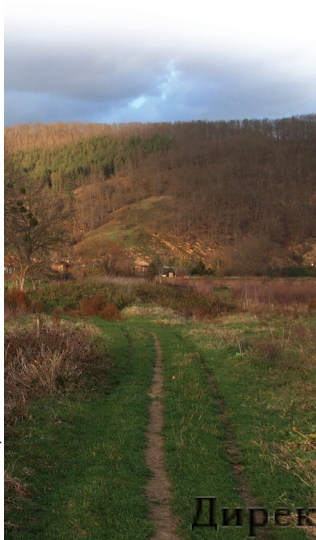
Нормативните актове, свързани пряко и косвено с опазването на биоразнообразието, в частност на влечуги, птици и дребни бозайници, и ползването на земеделските земи, поставят следните най-общи изисквания към земеделските стопани:

ЗАКОН ЗА ВОДИТЕ – урежда собствеността и управлението на водите на територията на Република България като общонационален неделим природен ресурс и собствеността на водностопанските системи и съоръжения. Една от основните цели на закона е намаляване на замърсяването на водите.

Законът за водите има отношение към земеделската дейност в две основни направления:

- за спазване на Национален стандарт 5.1 при използване на вода за напояване, земеделският стопанин трябва да притежава съответния документ за право на ползване (разрешително, договор и др.) – съгласно чл. 50 (3) За да спазят изискването земеделските стопани следва да се обърнат към териториален офис на Басейнова дирекция, за да получат точна информация за конкретния случай.
- за спазване на правилата за добра земеделска практика, които са разработени съгласно разпоредбите на Наредба № 2/13.09.2007 г. за опазване на водите от замърсяване с нитрати от земеделски източници

НАРЕДБА № 2/13.09.2007 Г. ЗА ОПАЗВАНЕ НА ВОДИТЕ ОТ ЗАМЪРСЯВАНЕ С НИТРАТИ ОТ

ЗЕМЕДЕЛСКИ ИЗТОЧНИЦИ – наредбата е приета на основание чл. 135, т. 5 от Закона за водите. Нейното прилагане осигурява опазване на водите от замърсяване с нитрати от земеделски източници чрез въвеждане на правила за: определяне на водите във водните обекти или части от тях, които са замърсени или са застрашени от замърсяване, ограничаване и ликвидиране на замърсяването, обучение и информиране на земеделците за прилагане на утвърдена земеделска практика и прилагане на добра земеделска практика. Правилата за добра земеделска практика задължително регламентират:

1. периодите, през които внасянето на торове е забранено;
2. условията за внасянето на торове върху наклонени терени;
3. внасянето на торове върху водонаситени, наводнени, замръзнали или покрити със сняг терени;
4. условията за внасяне на торове в близост до водни течения;
5. обема и характеристиките на съоръженията за съхранение на органични торове, включително мерки за предотвратяване на замърсяването на подземните и повърхностните води с течности, произхождащи от тях или от складиращи фуражи;
6. типове земеползване, в т. ч. условията и реда за внасянето на торове, включително честотата и начина на внасяне на разтвори на неорганични и органични торове, с цел под-

държането на загубите на хранителни съставки от разтвора на приемливо равнище.

ЗАКОН ЗА ОПАЗВАНЕ НА ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ ЗЕМИ – с този закон се уреждат опазването от увреждане, възстановяването и подобряването на плодородието на земеделските земи и се определят условията и редът за промяна на тяхното предназначение. Във връзка с изпълнение на националните стандарти за поддържане на земята в добро земеделско и екологично състояние, и в частност за запазване на органичното вещество в почвата, земеделските стопани са длъжни да изпълняват разпоредбите на Чл. 6. (1), т.2, според който се забранява изгарянето на стърнищата и други растителни остатъци в земеделските земи, а съгласно Чл. 5 (4) Ползвателите на земеделски земи носят отговорност за изгарянето на стърнища и други растителни отпадъци на земеделската земя и са длъжни да участват при гасенето им.

ЗАКОН ЗА СОБСТВЕНОСТТА И ПОЛЗВАНЕТО НА ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ ЗЕМИ – този закон урежда собствеността и ползването на земеделските земи. Важно изискване към земеделските стопани е при ползуване на земята да не увреждат почвата и да спазват санитарно-хигиенните, противопожарните и екологичните норми. В закона също се установяват правилата за ползването на мерите и пасищата на територията на общини-

те, както и прилагането на мерки за опазване, поддържане и подобряване на мерите и пасищата, като почистване от храсти и друга нежелана растителност, противоерозионни мероприятия, наторяване, временни ограждения.

ЗАКОН ЗА ЗАЩИТА НА РАСТЕНИЯТА – съгласно този закон земеделските стопани при земеделската си дейност трябва да използват само разрешени продукти за растителна защита при спазване на условията, посочени върху етикетите, при които са разрешени продуктите.

На страницата на Българската агенция по безопасност на храните (БАБХ) www.babh.government.bg са публикувани добри растителнозащитни практики по култури, които представляват стандартизирани помагала за земеделските производители за комплексно опазване на културите от вредители. Тези практики са разработени през 2006 г. Тъй като в ЕС и България от 2006 г. досега са настъпили много изменения в списъците на разрешените вещества, необходимо е земеделските стопани да се информират за разрешените към съответния момент активни вещества и препарати за растителна защита. Актуална информация за разрешените препарати за растителна защита

може да се получи от БАБХ.

Тъй като законодателството се развива и изменя, важно е земеделските стопани винаги да проверяват актуалните изменения и допълнения на законите и наредбите.

Такава информация може да се получи от Общинските служби по земеделие, Областните дирекции по безопасност на храните, Регионалните инспекции по околна среда и води, Областните офиси на Националната служба за съвети в земеделието. Освен това при възможност да се информират и от интернет сайтовете на МЗХ, МОСВ, ДФЗ „РА“.

ЗАКОНОУСТАНОВЕНИ ИЗИСКВАНИЯ ЗА УПРАВЛЕНИЕ (ЗИУ) И УСЛОВИЯ ЗА ДОБРО ЗЕМЕДЕЛСКО И ЕКОЛОГИЧНО СЪСТОЯНИЕ – С реформата на Общата селскостопанска политика (ОСП) от 2003 г. беше създадена връзка между пълното изплащане на подкрепа и спазването на определени законоустановени правила за управление и доброто земеделско и екологично състояние на земеделските земи. Тази връзка намира изражение в **Системата за кръстосано съответствие**, която е изградена от **Законоустановените изисквания за**

управление (ЗИУ) и Условията за добро земеделско и екологично състояние. Задълженията в рамките на системата за кръстосано съответствие се прилагат единствено по отношение на селскостопанската дейност на земеделския стопанин или земеделската площ на стопанството. Европейското законодателство определя общите изисквания и стандарти за поддържане на земята в добро земеделско и екологично състояние. Държавите-членки от своя страна определят на национално или на регионално ниво минимални изисквания за добро земеделско и екологично състояние, като вземат предвид специфичните характеристики на засегнатите площи, включително почвено-климатични условия, съществуващите системи за земеделие и структурата на земеделските стопанства.

Условията за поддържане на земята в добро земеделско и екологично състояние в общо пет области в България се прилагат чрез националните стандарти, които се определят със Заповед на Министъра на земеделието и храните. Към момента националните стандарти последно са допълнени през м. март 2014 г.

Националните стандарти са задължителни за изпълнение от всички земеделски стопани, собственици и/или ползватели на земеделски земи, които получават подпомагане по различните схеми на Общата селскостопанска политика (ОСП), допълнителните национални плащания и следните мерки от Програмата за развитие на селските райони:

1. Плащания на земеделски стопани за природни ограничения в планински райони;
2. Плащания на земеделски стопани за природни ограничения в райони, различни от планинските;
3. Агроекологични плащания;
4. Плащания по НАТУРА 2000 за земи;
5. Плащания по НАТУРА 2000 за гори.

Те не отменят задълженията на собствениците или ползвателите на земеделски земи по Закона за опазване на земеделските земи, Закона за собствеността и ползването на земеделските земи и други нормативни актове.

Законоустановените изисквания за управление се определят

от законодателството на ЕС в областите: обществено здраве, здраве на животните и на растенията; околна среда; хуманно отношение към животните.

Всички задължения на земеделския стопанин от Законоустановените изисквания за управление, които се прилагат в България, са подробно разписани в Приложение № 1 към Заповед № РД 09-434/02.07.2013 г. на Министъра на земеделието и храните – те не са нови за земеделския стопанин, тъй като са част от съответното секторно законодателство, прилагано до момента. Ще продължат да бъдат прилагани и контролирани в рамките на секторното законодателство, но от 2012 г. вече се прави връзка между законоустановените изисквания за управление и директните плащания, които получава земеделският стопанин.

Законодателната рамка се допълва и от специализираните закони свързани с опазване на биоразнообразието и в частност опазване на влечуги, птици и дребни бозайници.

- **ЗАКОН ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА** – рамков закон уреждащ изискванията за опазване на околната среда, в това число и за съхраняване на биологичното разнообразие

в съответствие с природната биогеографска характеристика на страната;

- **ЗАКОН ЗА ЗАЩИТЕНИТЕ ТЕРИТОРИИ** – регламентира категориите защитени територии, тяхното предназначение и режим на опазване и ползване, обявяване и управление. Законът регламентира, че опазването на природата в защитените територии има предимство пред другите дейности в тях. Собствениците и ползвателите на гори, земи и водни площи в защитените територии са длъжни да спазват режимите, установени по реда на закона, със заповедта за обявяване на защитената територия и плана за управлението ѝ.
- **ЗАКОН ЗА БИОЛОГИЧНОТО РАЗНООБРАЗИЕ** – това е основният закон, който урежда опазването и устойчивото ползване на биологичното разнообразие в България. В приложения към Закона са посочени дивите животински и растителни видове, които са защитени на територията на цялата страна. Повечето видове разгледани в този Наръчник са защитени по силата на ЗБР. За да бъдат опазени тези видове се забраняват редица дейности включително умишлено улавяне или убиване на екземпляри; преследване и безпокоя-

ване; унищожаване или вземане на яйца; увреждане или преместване на гнезда; увреждане или унищожаване на места за размножаване, почивка и струпване по време на миграция и т.н.

За нарушение на тези разпоредби физическите лица се наказват с глоба до 5000 лв., а на юридическите лица и едноличните търговци се налага имуществена санкция до 10 000 лв. В сила е и ТАРИФА за обезщетение при нанесени щети на растителни и животински видове, включени в приложение № 3 на Закона за биологичното разнообразие, приета с ПМС № 235 от 5.09.2006 г.

Забрани за земеделски дейности съгласно ЗАПОВЕДТА ЗА ОБЯВЯВАНЕ В ЗАЩИТЕНА ЗОНА ЗА ПТИЦИТЕ „Странджа“.

Със заповедите за обявяване на защитените зони за птиците и защитените зони за местообитанията от мрежата Натура 2000 се въвеждат конкретни забрани. Те са специфични за дадената зона и се въвеждат с цел опазване предмета на защита в зоната – видове природни местообитания и/или видове диви животни и растения. В случая в границите на защитената зона за птиците „Странджа“ се забранява:

- залесяването на пасища и мери, както и превръщането им в обработваеми земи и трайни насаждения;
- използването на пестициди и минерални торове в пасища и ливади
- използването на неселективни средства за борба с вредителите в селското стопанство;
- косенето на ливадите от периферията към центъра с бързодвижеща се техника и преди 15 юли.

Предстои издаване на заповед за обявяване на защитена зона „Странджа“ по Директивата за местообитанията.

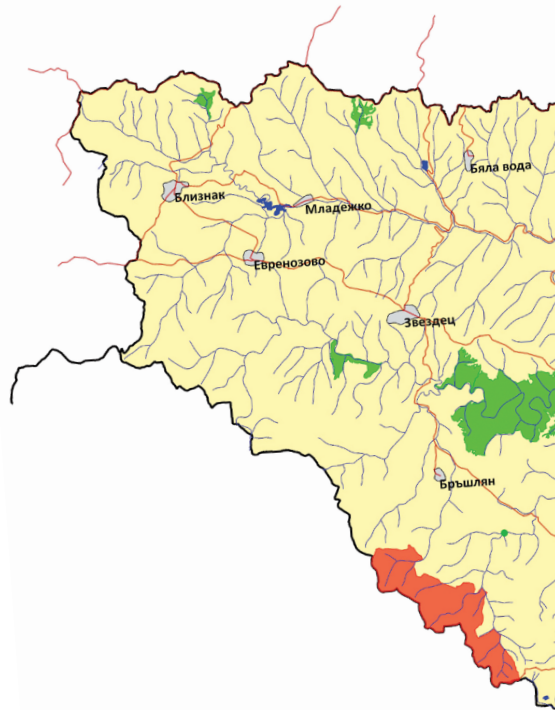
ЗАЩИТЕНИ ТЕРИТОРИИ И ЗАЩИТЕНИ ЗОНИ ПО НАТУРА 2000 В ПП „СТРАНДЖА“

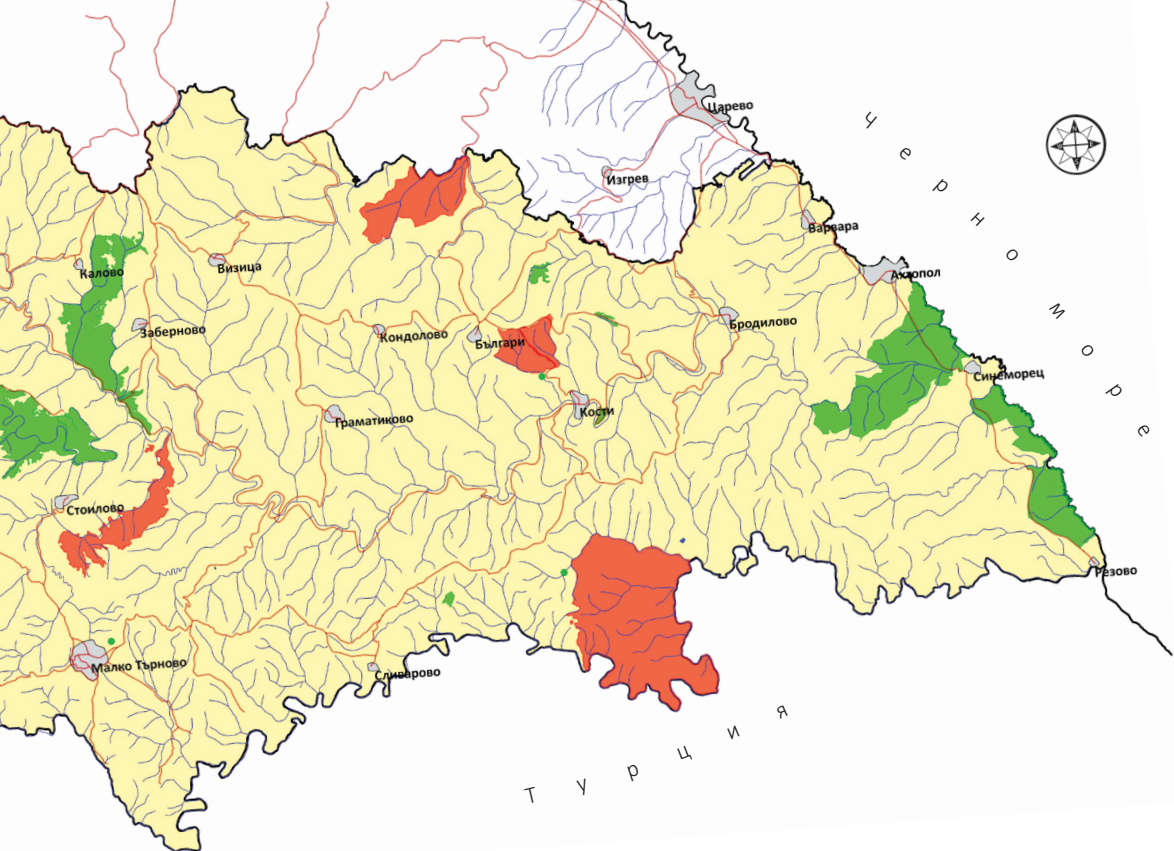

Легенда:

- ПП „Странджа“
- Резерват
- Защитена местност
- Природна забележителност
- Населено място
- Река
- Път

Забележка: В категорията „защитена местност“ са отразени самостоятелните защитени местности в Парка. От 2007 година, като защитени местности са прекатегоризирани и бившите буферни зони на петте природни резервата, които не са посочени тук.

Дирекция на Природен парк "Странджа"

ЗАЩИТЕНИ ТЕРИТОРИИ

Природен парк „Странджа“

Природен парк „Странджа“ е най-голямата защитена територия в България, с площ 1 161 кв.км (1 % от площта на страната). Обявен е през 1995 г. с цел да бъде опазена уникалната природа във водосборите на реките Резовска и Велека, като се осигури устойчиво социално-икономическо развитие на района. Отличава се с голямо богатство от видове растения и животни. Близостта на парковата територия до Азия и до водните басейни на Черно, Мраморно и Средиземно море определят самобитността ѝ, както по отношение на изключителното за Европа биологично разнообразие, така и в културно-исторически план.

Горите покриват 80% от площта на Парка. Това е единственото място на континента със запазени типични за края на Тerciera гори на умерения климат, с вечнозелен лавровиден подлес. Вековните гори са 30% от горите в защитената територия, а това е три пъти повече от средното за страната! В естествените масиви от стари гори, най-ценните консервационно значими местообитания, често се срещат дървета от източен горун, благун, източен бук и странджански дъб с диаметри от 1.5 – 2.0 м и възраст над 500 години. В границите на ПП „Странджа“ е най-голямото видово разнообразие на риби, земноводни и влечуги, птици, бозайници и висши растения в страната.

Цялата територия на Природен парк „Странджа“ е включена в международната екологична мрежа „Натура 2000“.

В рамките на проекта „КОРИНЕ – Биотопи“, районът на Странджа се определя като приоритетен в екологичната мрежа на страната и една от най-важните консервационни територии в България. На национално ниво, Паркът е защитената територия с най-голямо видово разнообразие във всички биологични групи.

В границите на Парка са обособени 5 природни резервата, 19 защитени местности и 7 природни забележителности. Защитените местности включват 14 самостоятелни защитени местности и 5 защитени местности, които са бившите буферни зони на природните резервати в Парка, прекатегоризирани като ЗМ от 2007 г.

По-долу ще представим само резерватите, като повече информация за всички защитени територии в ПП „Странджа“ може да намерите в интернет страницата на парковата дирекция: www.strandja.bg

Резерват „Силкосия“ (396 ха)

Това е най-старият резерват в България и първата защитена територия в страната. Обявен е през 1933 г. от тогавашното Министерство на земеделието и държавните имоти в землището на с. Българи и с. Кости, община Царево, област Бургаска. Обявен е с цел опазване на широколистна смесена гора от дъб и източен бук и характерни само за Странджа планина растения, като странджанска зеленика, лъжник, понтийско вълче лико, битински синчец, мушмула, източен лопух, чашковидна звъника и др.

Резерват „Узунбуджак“ (2581,5 ха)

Обявен е през 1956 г. със Заповед на Министерството на горите и горската промишленост. През 1977 г. е включен в листата на биосферните резервати. Резерватът има важно място в националната система от защитени територии – по площ той е на шесто място в страната. В него се опазва значителна част от фитофонда на северна Странджа, популации на голям брой консервационно значими видове и представителни местообитания, характерни за Евксинската фитогеографска провинция.

Горските формации в резервата принадлежат към

мезофитната широколистна горска растителност, с основни видове източен бук и източен горун. Характерно е участието на терциерни реликти – 2581,5 ха странджански дъб, лавровишня, странджанска зеленика, понтийско бясно дърво, колхидски джел, чашковидна звъника, кавказка иглика, дива мушмула и др.

Резерват „Тисовица“ (749,3 ха)

Резерватът е разположен в района на с. Българи и с. Кондолово, община Царево. Обявен през 1990 г., с цел запазване на естествени горски екосистеми от благун, източен горун, източен бук и зеленика, както и местообитания на редки и застрашени от изчезване растителни и животински видове.

В резервата се намира едно от петте находища на тис – вид, който е сред консервационните приоритети в България, включен в списъка на защитените растения в страната. Находището е открито в буково насаждение със странджанска зеленика. Реката и резерватът са наименувани на този вид поради по-широкото му разпространение в миналото.

Резерват „Витаново“ (1112,4 ха)

Обявен е през 1981 г. със заповед на Комитета по опазване на околната среда. Резерват „Витаново“ е вторият по големина резерват в българската част на Странджа планина. Територията на резервата обхваща гори от източен горун, цер, благун и източен бук със средна възраст от 80 до 110 години, с характерен подлес от южноевксинска растителност – странджанско бясно дърво, лавровишня, колхидски джел и странджанска боровинка. Природни забележителности в резервата са карстовите извори и пещерите.

Резерват „Средока“ (607,8 ха)

Обявен е през 1989 г. от Комитета за опазване на природната среда при Министерски съвет, с цел запазване на типични горски екосистеми и находища на редки и застрашени от изчезване растителни и животински видове, с площ от 607.8 ха. Намира се в землището на гр. Малко Търново, на 3 км от града и на 2 км от с. Стоилово. Висока стойност има голямото находище от лавровишня, разположено в централната част на резервата и компактни групи от колхидски джел, отделни екземпляри от които достигат до 6 м височина и 10 см диаметър.

ЗАЩИТЕНИ ЗОНИ ПО НАТУРА 2000 В ПП „СТРАНДЖА“

Територията на Природен парк „Странджа“ влиза изцяло в състава на две защитени зони от мрежата Natura 2000 – по Директива за местообитанията и по Директива за птиците. Границите на Парка съвпадат изцяло с тези на 33 по Директивата за птиците, а 33 по Директивата за местообитанията, освен Парковата територия, включва и част от прилежащата акватория на Черно море.

Защитена зона „Странджа“, Код BG0001007, Директива за местообитанията

Защитена зона по Директива за местообитанията припокрива Защитена зона по Директива за птиците „Странджа“ BG0002040 и е разположена в Черноморски биогеографски регион. Общата площ на защитената зона е 1 182 250,30 декара, надморска височина от 0 до 657. Зоната включва дялове от Странджа планина и нейните покрайнини, спускащи се в Черно море, както и двукилометровата крайбрежна ивица. Над 80% от зоната са гори, 15% са храсталаци, орни земи и пасища, 2% море и 1% урбанизирани територии. Общият брой на видовете местообитания е над 130 (по Палеарктичната класификация), като по този показател Паркът е на първо място сред защитените територии в Европа.

Горите в зоната са предимно балкано-панонски церово-горунови гори, западнопонтийски букови гори, крайречни смесени гори от летен дъб, полски бряст и планински ясен покрай големи реки, алувиални гори с черна елша и планински ясен.

Това е най-важната зона за опазването на западнопонтийските букови гори. В зоната има 2 големи и 2 малки устия на реки.

Крайбрежната ивица е заета от скали, които спадат към местообитанието Стърмни морски скали, обрасли с местни цъфтящи растения от рода *Limonium*, както и от бели и сиви дюни.

Защитена зона „Странджа“ е най-важното място за южната блатна костенурка в Черноморския район, както и обхваща важни местообитания за обикновената блатна костенурка, червенокоремната бумка и видрата, шипоопашата и шипобедрената костенурки и пъстрия смок. Зоната е от изключително значение за опазване на резовския карагъз, както и за цяла серия от безгръбначни животни.

Защитена зона „Странджа“,
Код BG0002040,
Директива за птиците

Защитената зона „Странджа“ по Директивата за птиците има площ 1 163 894,31 дка. На територията на зоната са установени 283 вида птици, от които 75 са включени в Червената книга на България. От срещаните се видове, 112 са от европейско природозащитно значение, съгласно оценката за състоянието на птиците в Европа на Международния съюз на птиците (SPEC, BirdLife International, 2004). Като световно застрашени в категория SPEC1 са

включени 12 вида, а като застрашени в Европа съответно в категория SPEC2 – 29 вида, в SPEC3 – 71 вида. Мястото осигурява подходящи местообитания за 96 вида, включени в приложение 2 на Закона за биологичното разнообразие, за които се изискват специални мерки за защита. Те са вписани също в приложение I на Директивата за птиците на ЕС.

Странджа е едно от най-важните места в България от значение за Европейския съюз за 15 застрашени вида птици – черен щъркел, орел змияр, малък креслив орел, скален орел, малък орел, сив кълвач, среден пъстър кълвач, белогърб кълвач, горска чучулига, голям маслинов присмехульник, градинска овесарка, полубеловрата мухоловка, земеродното рибарче, голяма пъструшка и средиземноморски буревестник. По време на миграция, в района могат да се наблюдават 5 световно застрашени вида – малкият корморан, къдроглавият пеликан, белооката потапница, ливадният дърдавец (и гнезди в Парка) и водното шаварче. Долното течение на река Велека е „място с тесен фронт на миграция“ за реещите се птици. Почти целите популации на щъркелите и грабливите птици, прелитащи по черноморския прелетен път Виа Понтика, преминават над Странджа планина, като грабливите птици често нощуват в горите.

БИОЛОГИЧНО РАЗНООБРАЗИЕ НА ПП „СТРАНДЖА“

Биологично разнообразие е многообразието между всички живи организми, вкл. сухоzemни, морски и сладководни екосистеми и екологичните комплекси, към които принадлежат. Това включва разнообразие в рамките на отделния вид (ниво гени), между видовете (ниво видове) и в екосистемите (ниво екосистеми). ПП „Странджа“ се характеризира с голямо биологично разнообразие и на трите нива, не само в България, но и в цяла Европа.

Парк „Странджа“ притежава европейско значение по отношение богатството на висшата флора, гнездящите птици и разнообразието от влечуги, и световно значение за бозайниците, безгръбначните животни и горите с терциерна растителност. Това е единствената българска територия, включена в петте приоритетни за опазване природни територии в Централна и Източна Европа. Над Странджа преминава вторият по големина прелетен път на птиците в Европа – Виа Понтика.

ПП „Странджа“ не само съхранява голям брой видове, но голяма част от тях са редки и защитени. Много от тях са локални, български или балкански ендемити, т.е. могат да се срещнат само в Странджа, само в България или само на Балканския полуостров.

До сега, в Парка са описани над 100 вида гъби. В българския Червен списък на гъбите са включени 8 вида, като критично застрашена е бохусовата печурка, а два са застрашени. Застрашени или редки в Европа са 17 вида, сред които гъбата булка, бронзовата и царската манатарка.

От растенията на Странджа, 4 вида са застрашени на световно ниво, като например локалните ендемити търилово великденче и йорданово подрумиче; други 11 – на европейско, като бясно дърво, странджанско подъбиче и др. 113 вида са записани в Червената книга на България. Някои видове имат в Парка единственото си находище за България – рейнхолдска пчелица, винчелистен лопен, кримски чай, лавролистен лавдан и др. Защитените растения са 75 вида, като 5 са строго защитени и на европейско равнище – пролетна циклама, странджанска боровинка, провансалски салеп и др.

Сред безгръбначните животни в Парка консервационно значими са 164 вида. Реликтни са 32 вида, а от ендемичните 5 вида са локални и 84 балкански. В Световната червена книга са включени 16 вида, а в европейската – 10.

В Световния червен списък са включени 12 вида от общо 43 вида сладководни риби, обитаващи Парка.

В Европейската Червена книга е записана дивата форма на речната пъстърва, а в националната Червена книга – 8 вида, сред които трииглата бодливка, дивият шаран и брияната.

В Странджа са установени 25 вида влечуги, като със световно значение са популациите на 13 вида.

В границите на Парка са установени 283 вида птици, което представлява две трети от цялата българска орнитофауна. В Парка гнезди световно застрашеният ливаден дърдавец, а за южния белогръб кълвач вековните гори на Странджа са втората по важност защитена територия в света. От световна величина са популациите на полубеловратата мухоловка, големия маслинов присмехулник и жалобния синигер, а от европейска – на черния и белия щъркел, бухала и четирите вида орли.

В границите на Природния парк се размножават 68 вида бозайници.

КОНСЕРВАЦИОННО ЗНАЧИМИ ТИПОВЕ ПРИРОДНИ МЕСТООБИТАНИЯ И ЖИВОТИНСКИ ВИДОВЕ

(ПТИЦИ, ВЛЕЧУГИ, ДРЕБНИ БОЗАЙНИЦИ) В ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ ЗЕМИ В ПП „СТРАНДЖА“

В тази част от Наръчника са представени накратко консервационно значими местообитания използвани за паша и сенокос, както и някои характерни видове птици, влечуги и дребни бозайници, които ги обитават. В отделна таблица, на края на раздела, е посочена консервационната значимост на всеки от видовете животни.

ПРИРОДНИ МЕСТООБИТАНИЯ ИЗПОЛЗВАНИ ЗА ПАША И СЕНОКОС

Природно местообитание 6210* Полуестествени сухи тревни и храстови съобщества върху варовик (*важни местообитания на орхидеи)

Това е основното тревно местообитание в преобладаващо горските съобщества на ПП „Странджа“. Покрива около 3570 ха. Местообитанието представлява субсредиземноморски сухи тревни съобщества от многогодишни треви, които се срещат, както на варовити, така и на силикатни склонове. Като цяло видовото богатство на тези съобщества е голямо. В условията на по-влажен климат, в това местообитание, се срещат голям брой орхидеи. Тези тревни съобщества са богати на житни треви с добри фуражни качества. В зависимост от земеделските дейности, които се прилагат в този тип местообитание и конкретните условия се отличават сухи пасища и по-влаголюбив тип, така наречените ливадни степи, които се ползват като ливади за косене.

Срещат се храсти и единични дървета, останали от първичната горска растителност. На много места местообитанието обхваща бивши орни земи, оставени дълго време без обработка, върху които са се развили многогодишни тувести житни треви. В Странджа, в тези местообитания често се срещат обраствания с къпина и орлова папрат. По границите на местообитанието се срещат предимно драка, шипка, цер, благун, глог. Обрастването с по-голям брой дървета и храсти, поради липсата на паша и косене и възстановяването на горската растителност, представлява заплаха за това местообитание.

Видове птици, влечуги, дребни бозайници обитатели на местообитанието

Белогръд таралеж ►

Белогръд таралеж

Белогръдият таралеж има кафеникава козина, с характерно бяло петно на гърдите. Предпочита широколистни гори и храсти, по-рядко ливади. Живее и в близост до обитавани от хора места, като селскостопански дворове, предградия, градини и паркове. Не копае сам дупки, а използва за жилище коренища, гнили пънове, натрупана шума и други подобни места. Активен е главно привечер и през нощта и се храни основно с безгръбначни животни (плужеци, дъждовни червеи, бръмбари и други насекоми), но също и с жаби, малки гризачи и птици, птичи яйца и змии.

Гюнтерова полевка

Средна по размери полевка, със сравнително къса опашка и жълтеникаво-кафява козина, с по-тъмна ивица на гърба. Заселва се по открити места, резултат от изсичането на горите. Висока плътност на колонииите има в запустели ниви, люцерни, канавки край шосета, сечища и др. Дупките си разполага по сухи и дренирани места, в близост до храсталаци – трънка, шипка, глог, къпина, като често отворите на входовете са плътно групирани около тях. Както повечето полевки, е специализирана за хранене с нискокалорична тревиста растителност.

Трицветен нощник

Трицветния прилеп дължи името си на характерната окраска на гърба, покрит с трицветни косми – сиви в основата, жълтеникави в средата и тъмнокафяви по върховете. Този вид е характерен обитател на нископланинските карстови райони у нас. Първично пещерен обитател, но в райони без пещери се заселва и в мазета на изоставени постройки, тавани, стари военни бункери и други човешки постройки. При ловуване предпочита площи покрити с храстова или дървесна растителност, понякога ловува и над водни площи.

◀ Трицветен нощник

Южен подковонос

Среден по размери прилеп с характерно кожесто образование на носа, наподобяващо подкова. Обитава гористи равнинни карстови райони, в близост до вода. Южният подковонос е тясно свързан с естествени и изкуствени подземни кухини. За устойчивото обитаване на вида в даден район са необходими линейни горски местообитания и междинни убежища. Храни се основно с дребни нощни пеперуди, които често са вредители по овощните дървета и горите.

Голям нощник

Големият нощник е един от най-едрите европейски видове прилепи. Окраската е сиво-кафява на гърба, а на коремната страна е сиво-белезникава. Често срещан вид, типичен обитател на карстови райони. Предпочита широколистни и смесени гори с открити пространства между тях. Ловува в гористи райони, степни местообитания с ниска тревна растителност и прясно окосени ливади. Храни се с едри бръмбари и стоножки, понякога в менюто му присъстват и скакалци.

Див заек

Дивият заек е силно адаптивен вид, приспособен към множество различни местообитания. Често се среща на територията на ПП „Странджа“. Колкото повече и по-разнообразни са местообитанията в даден район, толкова по-висока ще бъде плътността на дивите зайци там. През лятото предпочита да се храни с тревисти растения, билки и полски култури, но поради интензификацията на селското стопанство може да се храни и с културни насаждения. През зимата основната му храна са клонки, пъпки и кората на храсти и млади овощни дръвчета. Въпреки голямата си приспособимост, в последните години, популациите на дивите зайци намаляват значително, поради бързата промяна на селскостопанските практики и западането на земеделието в Странджа.

◀ Сив дългоух прилеп

Сив дългоух прилеп

Най-яркият отличителен белег на този вид прилепи са изключително дългите им уши, чиято дължина може да бъде близка до тази на тялото. Пластичен вид, който обикновено се среща в широк спектър от местообитания, повечето от които свързани с отворени пространства. За убежища му служат, както разнообразни човешки постройки, така и цепнатини в скали и хралупи на дървета. Храни се основно с молци и нощни пеперуди.

Пъстър пор

Този вид е по-дребен от черния пор, с характерни бели петна и ясно изразена бяла ивица над очите. Козината на гърба е ръждиво-кафява, а на главата – тъмно кафява до черна. Видът изразява предпочитание към открити, сухи пространства: степи, пустеещи земи в равнините и котловините, каменисти райони, предпланински оголени местности, лозя и градини, но в ПП „Странджа“ има данни за обитание дори и на горски масиви. Пъстрият пор е активен главно през нощта и се храни главно с мишевидни гризачи, лалугери и хомяци. Една от най-сериозните заплахи за вида е разораването на откритите пространства и намаляването на естествената му плячка. Въпреки неговата пригодимост към различни местообитания, пъстрият пор е изключително рядък.

Дебелоклюна чучулига

Рядък вид с висок природозащитен статус. Предпочита степи и тревни съобщества с по-високи треве, по изключение може да се установи да гнезди в житни ниви. Постоянен вид. През зимата скита на ята. Гнезди винаги на земята. От началото на април снася 3 до 6 яйца, които мъти около 12-14 дни. Пее високо във въздуха своята брачна песен, особено активно рано сутрин. Храни се основно с насекоми през гнездовия период. В ПП „Странджа“ се среща главно в крайморските части.

Горска чучулига

Обитава разнообразни тревни съобщества, но винаги в близост до гори – най-често дъбови или борови, по-рядко и други. Гнездото си строи на земята, в ливади или пасища, но не повече от 50 м от ръба на гората. Снася 2-6 яйца, средно около 4. Песента ѝ е много хубава и мелодична. Пее както във въздуха, така и кацнала на жици, високи дървета или дори на земята. Понякога пее и през нощта. Насекомоядна птица. Прелетна. През зимата малки групи или единични птици остават в Южна България, но повечето птици отлитат в Средиземноморието. В ПП „Странджа“ се среща на цялата територия, където има повече открити поляни и ливади сред гората – тоест главно в близост до селищата и по реките.

◀ *Малък креслив орел*

Полска бърбрия

Широко разпространен, но малочислен вид. Обитава предимно нискотревни ливади и пасища, но понякога и съобщества от по-високи треве. В редки случаи – и ниви засяти с технически култури. Насекомоядна птица. Гнезди на земята. Снася 3-6 белезникави, с кафяви пъстрини яйца. В Странджа се среща рядко, основно в приморската зона.

Малък креслив орел

Видът може да се види често в тревни местообитания, където ловува. Храни се с мишевидни гризачи, гущери, змии,

лалугери и много по-рядко улавя и дребни птици. Често ловува като крачи пеша по ливадите и дебне до дупките на полевките. Гнезди в стари широколистни гори. Гнездото е голямо, разположено в короната на някое старо дърво, най-често в долове. Снася 1-3 яйца. Прелетен вид, долита в Странджа от средата до края на март и отлита до края на октомври.

Над Парка се среща и масово по време на миграция, особено през март–април и септември–октомври, като формира ята от десетки и стотици индивиди. В ПП „Странджа“ се среща на цялата територия със сравнително висока численост.

Белоопашат мишелов

Степен вид, широко разпространен из сухи тревни местообитания и пасища, където търси храната си – дребни бозайници, гущери, змии, пойни птици и др. Гнезди на скали или на дървета, сред открити местообитания или тополи покрай реките. Снася 3-4 яйца. В ПП „Странджа“ видът се среща при миграция на птиците и отделни двойки могат да бъдат наблюдавани в приморската част на Парка, както и в най-западните му части.

Орел змияр

Този вид редовно се храни по сухите и каменливи склонове, заети от разглежданото местообитание. Лови змии и гущери, като най-често зависи срещу вятъра, след което пада като камък и улавя плячката си. Гнезди в съседни стари горски участъци. Има голямо гнездо, скрито в непристъпни стари гори. Снася 1-2 бели яйца, които мъти 45-47 дни. Прелетен вид, пристига през март и отлита през октомври. В ПП „Странджа“ гнезди рядко, в близост до наличните тревни местообитания, заобиколени от по-стари гори около Кости, Българи, Варвара, Ахтопол, Близнак, Евренозово, Стоилово и др.

Скален орел

Рядка дневна граблива птица, която често ловува над открити пространства – главно ливади и пасища. Храни се с разнообразни птици и бозайници, както и със сухоземни костенурки. В България си прави гнездата най-често по скали, но в Странджа гнезди предимно по стари дървета в горите. В ПП „Странджа“ са останали само 2-3 двойки, в най-старите и незасегнати от сечи горски участъци. Гнездовата територия на вида може да надхвърля 100 кв.км.

◀ Кримски гушер

Кримски гушер

Дребен вид. На гърба има зелена ивица, която според местообитанието и сезона може да бъде светлокафява или сивкава. На територията на ПП „Странджа“ се среща повсеместно в открити територии. Среща се в места с тревиста растителност. Предпочита засушени райони. Навлиза и в покрайнини на сухи гори и храсталаци, най-вече по горски поляни. Среща се и по каменисти терени. Храни се с дребни безгръбначни – основно насекоми. Снася 2-10 яйца (най-често 3-5). Малките се

излюпват през август и имат дължина около 3 см. Важен хранителен ресурс е за редица видове птици и бозайници. Регулатор е на числеността на насекомите.

Малък орел

Малоброен вид, типичен за широколистните гори, изпъстрени с ливади и пасища, в нископланинските и низинни части на Източна България. Храни се с дребни птици и бозайници, особено лалугери, с гущери и змии. Ловува винаги над ливади, пасища и други открити местообитания. Гнезди на стари дървета. Прелетен вид, у нас се среща от април до края на септември. В Странджа гнезди на няколко места – в районите между Царево и Варвара, край с. Кости и др.

Змиегущер

Това е най-едрият вид гущер в Европа. Разпространен е широко в Странджа. Общата му дължина достига до около 120 см, от които – до 50 см дължина на тялото. Женските са с по-дребни глави. Гръбната страна е кафеникава с червеникави петънца. Коремната страна е жълтеникава. От страни на клоаката личат рудименти от задните крайници. От двете страни на тялото има по една надлъжна гънка. Има ясно изразен възрастов диморфизъм. Младите са белезникави с два странични и един гръбен ред тъмни напречни петна. Среща се в югоизточните райони на страната и черноморското

крайбрежие. Среща се в тревисти местообитания с дървета и храсти, разредени широколистни гори. През горещите месеци се придържа в близост до водоизточници или по овлажнени местообитания. Храни се с безгръбначни –основно черупчести и голи охлуви, дъждовни червеи, едри насекоми. Напада и дребни гръбначни. Снася 5-10 яйца с размер около 1,6 – 3,0 см. Малките се излюпват през август и имат дължина около 11 см. Водят скрит начин на живот. Видът е чувствителен към натиска от дейностите на хората и по-рядко се среща в близост до селища.

◀ Пъстър смок

Пъстър смок

Среща се спорадично в Странджа, основно по черноморското крайбрежие и по-рядно във върешността, а също и в равнините и ниските части на планините в Южна България, Дунавската равнина, Добруджа и Черноморието. Обитава терени с тревиста растителност, разредени широколистни гори и храсталаци. Често се намира в близо-ст до блата и брегове на реки. Дължината му достига до 175 см. Възрастните са със светложълт или светлооранжев гръб, изпъстрен със ситни масленозелени до черни

петънца и с големи, напречни тъмни петна. Младите са светлосиви с тъмни големи петна. Активен е през деня. Катери се много добре по дървета и храсти. Храни се предимно с дребни гризачи, птици и техните яйца. Задушава жертвата като се увива около нея. Малките се излюпват през август–септември.

От природозащитно значимите видове влечуги, посочени в таблицата на стр. 35, в сухите тревни и храстови съобщества върху варовик, в ПП „Странджа“ се срещат и видовете: зелен гушер, шипоопашата и шипобедрена костенурки и смок-стрелец.

Природно местообитание 6510* **Низинни сенокосни ливади**

Сенокосни ливади доминирани от житни треви и с много богато разнотравие. Средното проективно покритие на съобществата е около 90%. Развиват се върху богати почви, в низините на реките, влажните долове и котловинните полета. Повечето от тях се косят 1-2 пъти годишно. Срещат се от влажни до сухи подтипове. Активната паша води до обедняване и изсушаване на почвата.

В Странджа местообитанието е представено от сравнително малки площи и покрива около 30 ха. Низинните сенокосни ливади се срещат рядко в крайречните тераси на реките Резовска, Велека, Близнашка, Младежка и др. Заеманите участъци са равни или с неголям наклон, рядко на склонове, с наклон до 15°. Това осигурява задържането на водата, както на подпочвената, която често е близо до повърхността, така и на повърхностната, постъпваща с валежите. През пролетта, в крайречните участъци се наблюдават пролетни разливания или преовлажнявания. Почвите са алувиално-делувиални. През по-голямата част от вегетационния период те са умерено влажни. През втората половина на лятото, в много случаи, стават сухи. В много участъци тези ливади

са разоравани и превръщани в ниви заради богатството си на хранителни вещества, поради което сега са силно рудерализирани.

В този тип ливади в Странджа е установено присъствие на чужди за тези местообитания видове, най-често – на къпина. Храстовите видове, които се срещат, са типични за протичащата прогресивна смяна на видове и настаняване на горска растителност. Дървесни и храстови видове се срещат основно по границите на площите – полски ясен, драка и цер, шипка, круша, трънкосливка.

Пашата е слаба или инцидентна. По-интензивно се пашува в районите в близост до населените места, където, особено след коситба, пашата има неблагоприятно въздействие, тъй като води до свръх експлоатация на продуктивните ресурси на местообитанието. В някои изолирани участъци, в близост до прокари, има следи от деградация на местообитанието, в резултат на паша.

Поради силно намаляване на животновъдството в Странджа, в значителна част от низинните сенокосни ливади не е било осъществявано косене през последните 3-5 години.

Видове птици, влечуги, дребни бозайници обитатели на местообитанието

◀ Черногушо ливадарче

Черногушо ливадарче

Широко разпространен, но малоброен, защитен вид. Гнезди из ливади и пасища, обикновено обрасли с ниски храсти или с храстови пояси по синурите. Гнездото е на земята. Снася 3-8 яйца. Прелетна птица, долита през март и отлита през октомври-ноември. Отделни птици зимуват в Южна България, включително и в ПП „Странджа“.

Бял щъркел

Прелетен вид, който обитава човешките селища и жилища, но понякога гнезди и извън тях. В Странджа е с ниска численост – едва няколко двойки гнездят в гр. Ахтопол, гр. Малко Търново и в селата Варвара, Синеморец, Резово и Бродилово. Храни се в разнообразни тревни местообитания, включително псевдостепа, като предпочита по-влажни крайречни ливади. Нерядко се храни и в обработваеми земи, като при разораването им следва тракторите и търси дребни животни. Улавя главно полевки, гущери, змии, земноводни, малки пойни птици.

Ливаден дърдавец ►

Рядък вид, с висок природозащитен статус в България и Европа. Гнезди в хидрофилни и мезофилни сенокосни ливади. В Странджа се среща покрай реките и е малоброен заради осушаването и обрастването на ливадите с храсти. Прелетен е. Долита едва в началото на май и отлита през септември-октомври. Песента му е характерно „крекс-крекс-крекс“, което повтаря многократно. Най-активно пее през нощта. Снася 6 до 14 яйца. Уязвим е при коситбата, когато много мътила загиват. Малките бягат от гнездата си и са готови да се крият из тревите веднага след излюпването си.

Пъдпъдък

Бързо намаляващ вид, типичен за тревни местообитания и обработваеми земи. Гнезди на земята сред високата растителност. Снася 7-20 кафеникави яйца, с по-тъмно-кафяви пъстрини. Ловен обект. През последните години бързо намалява като гнездеща птица в България. В ПП „Странджа“ е твърде малоброен като гнездещ вид, но сравнително масово мигрира през района.

В това местообитание се срещат и следните видове птици:

горска чучулига, малък креслив орел, орел змияр, скален орел, малък орел, белоопашат мишелов, яребица.

◀ Голям стрелец,

От земноводните и влечугите в него се характеризират:

Голям стрелец, синурник

Това е най-едрата змия у нас. Среща се по цялата територия на ПП „Странджа“. На дължина достига до 208 см. Гръбната страна е сивосинкава, понякога сивокафеникава, често с оранжев оттенък. Главата е с оранжев оттенък. Младите са със светлосив или светлокафеникав гръб, с малки тъмни напречни петна. Коремът е светложълт.

Обитава места със степен тип растителност, скалисти и карстови терени, храсталаци и разредени широколистни гори, като навлиза и в обработваеми земи и населени места. Вид активен през деня.

Храни се с гризачи, земеровки и гущери, по-рядко със змии, птици и яйца. Наблюдавани са и случаи на канибализъм. Храната си търси на повърхността, по-рядко в дупки на гризачи. Много добре се катери по дървета и храсти. Задушават жертвата с притискане към земята или с увиване около нея. Женската снася 6-18 яйца, в кожата обвивка (приблизително $4,5 \times 2,2$ см).

Видът е регулатор на редица гризачи и заема важно място в хранителните мрежи.

Ливаден гущер

Среден по размер вид. Общата му дължина достига до 27 см. Само при мъжките, през пролетта, присъстват зелени тонове в оцветяването. През останалите сезони те са с кафеникаво-зеленикав или кафеникав основен фон. Широко разпространен вид в Европа. У нас минава южната граница на ареала му и разпространението му е силно фрагментирано. В източните части на страната е много рядък, включително и на територията на ПП „Странджа“, от където има исторически данни и няколко непотвърдени съвременни находища.

Типичното му местообитание са ливадите. Избягва засушени терени. За укрытия използва най-често дупки на гризачи или такива, които копае сам, като най-често те са с по два изхода. Храни се предимно с твърдокрили насекоми, но нерядко и с други безгръбначни животни, като паяци. Броят на яйцата варира между 4 и 12 (най-често 6-8), а средният им размер е 1,0 × 1,4 см. Предвид изолираният характер на находищата в Странджа, опазването им е от първостепенно значение.

Освен тези два вида влечуги, в низинните сенокосни ливади в ПП „Странджа“ могат да се срещнат и преминаващи или временно пребиваващи екземпляри и от следните видове: кримски гущер, зелен гущер, змиегушер, шипоопашата и шипобедрена костенурки и пъстър смок.

ПРИРОДНИ МЕСТООБИТАНИЯ ИЗПОЛЗВАНИ ЗА ПАША

Природно местообитание 6220* *Псевдостепи
с житни и едногодишни растения от клас
Thero-Brachypodietea*

Тревни съобщества от сухолюбив и топлолюбив многогодишни и едногодишни видове растения на голи и каменисти склонове, които заемат около 2680 ха в Парка.

Растителността в тях не покрива плътно земната повърхност. Преобладават едногодишните житни треви. Обикновено това местообитание заема скалисти терени с бедна почва и с разредени храсталаци от глог, драка, келяв габър. В голяма част от Странджа няма обраствания на дървета и храсти.

През пролетта площите с този вид местообитание са ярко зелени, покрити с ниска трева, която в началото на лятото постепенно изсъхва, с изсъхването на почвата. Това местообитание се среща изолирано на места с подчертано средиземноморско влияние и в него има много средиземноморски видове.

Площите, заети с този тип природното местообитание в Странджа, не се използват, или се използват инцидентно от домашните животни като основни пасища. Интензивността на пашата в тях е слаба – до умерена.

Видове птици, влечуги, дребни бозайници обитатели на местообитанието

Яребица ►

Яребица

Широко разпространен, но постоянно намаляващ вид птица. Гнезди в ямка на земята, сред ливади или ниви. Снася 12-26 светлоохристи до сивозелени яйца. При вдигане на мътещата женска от човек или хищник, тя напуска мътилото. Снася повторно, но по-малък брой яйца. Мъжките пеят през пролетта, от февруари до юни, а понякога дори и есента. Пеят главно рано сутрин и вечер. През зимата се събират на ята. Уязвими са от химизацията и лова, както и от студентите и многоснежни зими.

В това местообитание се срещат и следните видове птици: дебелоклюна чучулига; полска бърбрия; малък креслив орел; орел змияр; малък орел; скален орел; белоопашат мишелов; бял щъркел.

От влечугите се среща главно **Зелен гушер**, който е широко разпространен в Странджа. Той е едър вид. Общата му дължина достига до 40 см. Мъжките през размножителния период имат синя гуша. При женските тя е бяла и само в много редки случаи – бледосиня. Срещат се и представители на подвид с ненапетнена горна страна на главата и кафеникави задни крайници при мъжките, а при женските и младите обикновено жълтия цвят се появява и на гушата.

◀ *Смок стрелец (млад)*

На територията на ПП „Странджа“ могат да се срещнат и екземпляри с междинни белези на двата подвида.

Най-често ще го видите по покрайнини на гори, поляни с храсти, сечища, горски пътища. Навлиза и във вътрешността на горски масиви. По-рядко се среща по скалисти местообитания. Катери се много добре по дървета и храсти. Храни се с дребни безгръбначни – насекоми, червеи, дребни охлювчета и т. н. Напада и по-дребни гущери, включително и от собствения си вид. През размножителния период често се формират и постоянни

двойки. През този период мъжките бранят територията си ожесточено. Женската снася 6-22 яйца (най-често 8). Малките се излюпват през август, с дължина около 4 см. Имат кафяво оцветяване. Видът е важен елемент в хранителната мрежа, тъй като е масово разпространен.

Освен зеленият гущер, в псевдостепите с едногодишни тревы понякога се срещат, преминаващи или временно пребиваващи и следните видове влечуги: кримски гущер, змиегущер, шипоопашата и шипобедрена костенурки, пъстър смок и смок стрелец.

Природно местообитание 6430* Хидрофилни съобщества от високи треви в равнините и в планинския до алпийския пояс

Площта заета от това местообитание покрива около 81 ха в ПП „Странджа“.

Местообитанието представлява тесни ивици от високи до 1,5-2 м тревисти растения по бреговете на реките. Развиват се на преовлажнена почва, често върху пясък и чакъл. Срещат се по границите на горите. Могат да се срещнат и на открити и слабо засенчени места. Тези съобщества се отличават с голям брой видове, които варират в зависимост от степента на засенчване. В Странджа често се срещат влакнеста върбовка, чобанка, обикновена лъжичина, обикновена блатия, коприва, хмел, мента, лечебно сапунче, репей, полски хвощ, къпина и др.

Част от площите на местообитанието в ПП „Странджа“ се използват за неинтензивни пасища от домашни животни. Като тенденция, особено в горните участъци на речните течения, напредва обрастване с храсти – сукцесия към крайречни горски местообитания. Пашата е слаба. По-интензивна е в близост до селищата, в места на бродове, през реки и прокари. В такива участъци понякога се срещат увреждания от пашата – преизпасване, уплътняване на почвата, ерозия и др.

▲ Пъстър пор

Видовете птици, влечуги, дребни бозайници, които обитават най-често местообитанието са: белогръд таралеж; южен подковонос; трицветен нощник; сив дългоух прилеп; див заек; пъстър пор; шипобедрена сухоземна костенурка; шипоопашата сухоземна костенурка.

Природно местообитание 4030 Европейски сухи ерикоидни съобщества

В България това местообитание се среща единствено в Странджа планина между 100 и 500 м надморска височина. Общата площ на местообитанието е около 88 ха.

Най-често местообитанието е резултат от разреждане и изсичане на дъбови гори и в него се срещат горун, благу, мъждрян. Земната повърхност е покрита с тревна растителност. Включва сухолюбиви, до умерено влаголюбиви съобщества на вечнозелени храсти от пирен и калуна, както и памуклийка и тамянка. Заема припечни, сухи места, в периферията на разредени горски съобщества или вторично навлиза в изоставени обработваеми земи или пасища.

▲ Черночела сврачка

Смок стрелец ▲

Пиренът и калуната образуват плътни трудно-проходими обраствания (до 70% покритие) или разредени храсталаци.

Участъците с разредени храсти се използват за паша. В Странджа, понастоящем интензивността на пашата на домашни животни в този тип природно местообитание е слаба или напълно отсъства.

Това води до обрастване с горски видове и възстановяване на горски съобщества.

Видове птици, влечуги, дребни бозайници обитатели на местообитанието

Червеноглава сврачка

Среща се редовно в ПП „Странджа“ и гнезди в крайморските райони, както и в откритите пространства около гр. Малко Търново. Среди земноморски вид е и е свързан с храстови

местообитания от различен тип, но главно от драка, червена хвойна и грипа, примесени с отделни дървета – дъб, бадемолист - на круша, бадем и др.

По-рядко се среща и в други храстови местообитания. Храни се с насекоми, но улавя и дребни птици и бозайници. Песента ѝ е тиха и се състои от разнообразни стържещи звуци. Каца често на върха на храсти и дървета, от които оглежда околността за плячка.

Прелетна птица е. Долита в средата на април и отлита през септември.

Червеногърба сврачка

В ПП „Странджа“ се среща навсякъде в подходящите местообитания. Широко разпространен и често срещан вид, с висок консервационен статус.

Включена е в Приложение 1 на Директивата за птиците на ЕС. Гнезди във всякакви храстови местообитания, особено в глог и шипки. Храни се с едри насекоми, дребни птици и мишки.

Червеноглава сврачка ►

Прави запаси, като забожда жертвите си по остри тръни. Прелетна птица е. Пристига у нас в третата десетдневка на април и отлита до средата на октомври.

Ястребогушо коприварче

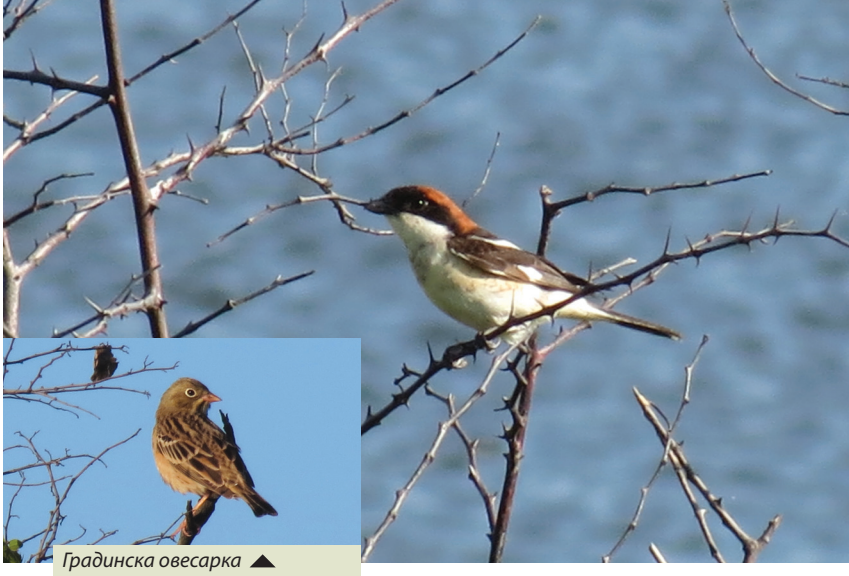
В ПП „Странджа“ се среща сравнително често на цялата територия на Парка в подходящите местообитания. Широко разпространен, но само локално многоброен вид пойна птица. Гнезди в гъсти храсти: рози, трънки, глог, шипки и др.

Песента му е мелодична и разнообразна. Пее вътре в храстите и трудно се вижда, освен по време на брачния му полет. Прелетен вид. Долита в края на април и отлита до средата на септември.

Градинска овесарка

Често срещан вид, гнездещ в разнообразни храстови местообитания и покрайнини на широколистни гори. Включен е в Приложение 1 на Директивата за птиците на ЕС.

Песента ѝ е мелодична и приятна. Гнезди на земята. Снася 3-5 яйца. Прелетна птица е. Долита около 15-20 април и отлита до края на август. В ПП „Странджа“ е разпространен из цялата територия.

Градинска овесарка ▲

◀ Голям маслинов присмехулник

Голям маслинов присмехулник

Рядък и ограничено разпространен вид, с висок природозащитен статус. Включен е и в Червената книга на България. Има южен произход. Типичен е за местообитания включващи средиземноморски храсти и ниски дървета – драка, грипа, бадемолистна круша, бадем. Гнезди в храсти. Снася 3-4 яйца. Храни се с различни дребни насекоми.

Прелетен вид е. Пристига у нас в началото на май и отлита до края на август-началото на септември. В ПП „Странджа“ се среща главно в приморската част на Парка и по-рядко в останалите части.

Южен подковонос ▲

Шипобедрена сухоземна костенурка

Среща се по цялата територия на ПП „Странджа“. Дължината на корубата ѝ достига до 39 см, като най-често наблюдаваните животни са между 15 – 25 см. Характерни за вида са роговите шипове, с притъпен връх на задната страна на бедрата.

Изчезнала е в редица райони на страната в резултат на натиск от човешки дейности. Среща се в ниските части и отсъства от Западна и Северозападна България. Най-често се среща в нископланински и хълмисти райони, обрасли с храсти и разредени широколистни гори, както и по открити терени, с рядка храстова растителност.

Храни се предимно с растителна храна, гъби, мекотели и други безгръбначни, понякога и мърша. Достига полова зрялост на около 12-14 г. Женските снасят 1 или 2 пъти в годината от май до юли по 3-7 бели закръглени яйца, които заравят в изкопани от тях дупки. Излюпването става след около 70-100 дни инкубация. Зимува в рохкава почва, на сухи склонове.

Шипоопашата сухоземна костенурка

Дължината на корубата достига до 36 см, като най-често наблюдаваните животни са между 15 – 25 см. Характерен белег за вида е роговият шип на върха на опашката.

У нас се среща в цялата страна. Изчезнала е в редица райони на страната в резултат на натиск от човешки дейности. В Странджа се среща навсякъде, най-често в покрайнини на гори, поляни обрасли с храсти и разредени широколистни гори.

Растителнояден вид, но при възможност се храни с гъби, мекотели и други безгръбначни, понякога и с мърша. Достига полова зрялост на около 11-14 г. Женските снасят 2 или 3 пъти в годината, от май до юли, по 4-5 бели издължени яйца, които заравят в изкопани от тях дупки, по склонове. Излюпването става след около 55-80 дни инкубация.

Зимува в рохкава почва, на сухи склонове, като издълбава наклонени надолу дупки, с дълбочина от 30-90 см.

В местообитанието е срещат и:
белогръд таралеж; гюнтерова полевка; южен подковонос;
трицветен нощник; сив дългоух прилеп; див заек;
пъстър пор; кримски гушчер; змиегушчер; зелен гушчер;
пъстър смок и смок стрелец.

Див заек ►

**ОБРАБОТВАЕМИТЕ ЗЕМИ,
КАТО МЕСТООБИТАНИЕ
НА ВИДОВЕ ВЛЕЧУГИ,
ПТИЦИ, ДРЕБНИ
БОЗАЙНИЦИ**

Лозя

Видовете птици, влечуги, дребни бозайници, които най-често се срещат в лозята са:

белогръд таралеж, южен подковонос, голям нощник, сив дългоух прилеп, див заек, пъстър пор, градинска овесарка, черночела сврачка, змиегущер и всички други видове влечуги разгледани по-горе, с изключение на ливадния гущер.

Овощни градини

Видовете птици, влечуги, дребни бозайници, които най-често се срещат в овощните градини са:

белогръд таралеж, южен подковонос, трицветен нощник, голям нощник, сив дългоух прилеп, див заек, червеноглава сврачка, червеногърба сврачка, голям маслинов присмехулник и

Черночела сврачка

Среща се в крайречни гори, полезащитни пояси и овощни

градини, понякога и в разредени окрайнини на дъбови и акациеви гори. Защитен вид, включен в Приложение 1 на Директивата за птиците на ЕС, намаляващ в европейски мащаб. Прелетна птица, среща се у нас от май до септември. В ПП „Странджа“ е малоброен и разпространен само на отделни места вид. През периода 2007 г. – 2014 г. е наблюдавана като гнездящ вид в Парка само веднъж, в района на Защитена местност „Силистар“. При миграции се среща сравнително по-често.

Зърнени култури

Видовете птици, влечуги, дребни бозайници, които най-често се срещат в зърнените култури са:

белогръд таралеж, гюнтерова полевка, голям нощник, див заек, пъстър пор, пъстър смок, яребица, пъдпъдък;

Бял щъркел, който се храни редовно в житни ниви, особено като върви след тракторите и комбайните и събира загинали или бягащи дребни бозайници и насекоми;

Дебелоклюна чучулига – рядко гнезди в житни ниви.

В зърнените култури нерядко навлизат да се хранят и дневни грабливи птици, като малък креслив орел, малък орел, белоопашат мишелов и др. Белоопашатият мишелов също така може да гнезди на отделни дървета, разположени сред зърнени култури и да бъде подложен на безпокойство при много от селскостопанските дейности – при събиране на реколтата, сеитба и др.

В това местообитание се срещат и всички други видове влечуги разгледани по-горе, с изключение на ливадния гущер.

КОНСЕРВАЦИОННА ЗНАЧИМОСТ НА ВИДОВЕТЕ ДРЕБНИ БОЗАЙНИЦИ И ВЛЕЧУГИ

◀ Южен подковонос

Легенда:

- ЗБР** – Закон за биологичното разнообразие
- ЧК** – Червена книга на Р България
- IUCN** – Международен съюз за защита на природата, списък на глобално застрашените видове
- CITES** – Конвенция по международната търговия със застрашени видове от дивата флора и фауна
- SPEC** – Видове от европейско природозащитно значение, определени на базата на оценката за състоянието на птиците в Европа на Международния съюз на птиците (SPEC, BirdLife International, 2004)
 - 1 – Видове в Европа със световно природозащитно значение
 - 2 – Видове, чиято световна популация е концентрирана в Европа и имат неблагоприятен природозащитен статус
 - 3 – Видове, чиято популация не е концентрирана в Европа, но които в Европа имат неблагоприятен природозащитен статус
 - 4 – Видове, чиято световна популация е концентрирана в Европа и имат благоприятен природозащитен статус

Шипобедрена сухоземна костенурка ▶

ETS – Степен на застрашеност на европейските видове птици, според „Птиците в Европа: Техният природозащитен статус“ (Tucker, Heat, 1994)

Бернска конвенция за опазване на дивата европейска флора и фауна и природните местообитания

Бонска конвенция за защита на мигриращите видове диви животни

Директива 92/43/ЕЕС за опазване на природните местообитания и на дивата флора и фауна (Директива за хабитатите)

Директива 2009/147/ЕО за опазване на дивите птици (Директива за птиците)

Дирекция на Природен парк "Странджа"

Вид	Природозащитен статус					
	ЗБР	ЧК	IUCN	CITES	Бернска конвенция	Директива 92/43/ЕЕС
Белогръд таралеж (<i>Erinaceus concolor</i>)	III	не	слабо засегнат	не		
Гюнтерова полевка (<i>Microtus guentheri</i>)	не	не	слабо засегнат	не		
Южен подковонос (<i>Rhinolophus euryale</i>)	II, III	уязвим	уязвим	не	II, III	II, IV
Трицветен нощник (<i>Myotis emarginatus</i>)	II, III	уязвим	уязвим	не	II	II, IV
Голям нощник (<i>Myotis myotis</i>)	III	почти застрашен	рисков	не	II	II, IV
Сив дългоух прилеп (<i>Plecotus austriacus</i>)	III	не	рисков	не	II	IV
Див заек (<i>Lepus europaeus</i>)		не	уязвим	не	III	
Пъстър пор (<i>Vormela peregusna</i>)	II, III	уязвим	уязвим	не	II	II, IV
Кримски гушер (<i>Podarcis taurica</i>)	III	не	незастрашен	не	II	IV
Зелен гушер (<i>Lacerta viridis</i>)	III	не	незастрашен	не	II	IV
Ливаден гушер (<i>Lacerta agilis</i>)	III	не	незастрашен	не	II	IV
Змиегушер (<i>Pseudopus apodus</i>)	III	не	не	не	II	IV
Шипоопашата костенурка (<i>Testudo hermanni</i>)	II, III	застрашен	потенциално застрашен	II	II	II, IV
Шипобедрена сухоземна костенурка (<i>Testudo graeca</i>)	II, III	застрашен	уязвим	II	II	II, IV
Пъстър смок (<i>Elaphe sauromates</i>)	II, III	застрашен	не	не	II	II, IV
Смок стрелец (<i>Dolichophis caspius</i>)	III	не	не	не	II	IV

КОНСЕРВАЦИОННА ЗНАЧИМОСТ НА ВИДОВЕТЕ ПТИЦИ

Вид	Природозащитен статус							
	ЗБР	ЧК	CITES	SPEC	ETS	Бернска Конвенция	Бонска Конвенция	Директива за птиците
Горска чучулига (<i>Lullula arborea</i>)	II	не		2	H	III		I
Дебелоклюна чучулига (<i>Melanocorypha calandra</i>)	II, III	застрашен		3	(D)	II		I
Полска бърбица (<i>Anthus campestris</i>)	II, III	не		3	(D)	II		I
Червоноглава сврачка (<i>Lanius senator</i>)	III	не		2	(D)	II		
Черночела сврачка (<i>Lanius minor</i>)	II, III	не		2	(D)	II		I
Червеногърба сврачка (<i>Lanius collurio</i>)	II, III	не		3	(H)	II		I
Ястребогушо коприварче (<i>Sylvia nisoria</i>)	II, III	не		3	S	II	II	I
Голям маслинов присмехулник (<i>Hippolais olivetorum</i>)	II, III	уязвим		2	R	II	II	I
Черноглаво ливадарче (<i>Saxicola torquata</i>)	III	не		3	(S)	II	II	

Вид	Природозащитен статус							
	ЗБР	ЧК	CITES	SPEC	ETS	Бернска Конвенция	Бонска Конвенция	Директива за птиците
Градинска овесарка (<i>Emberiza hortulana</i>)	II, III	не		2	(H)	III		I
Ливаден дърдавец (<i>Crex crex</i>)	II, III	застрашен	-	1	H	+	II	I
Малък креслив орел (<i>Aquila pomarina</i>)	III	уязвим	II	2	(D)	II	II	I
Орел змияр (<i>Circaetus gallicus</i>)	II	уязвим	II	3	S	II	II	I
Скален орел (<i>Aquila chrysaetos</i>)	II, III	уязвим	II	3	R	II	II	I
Царски орел (<i>Aquila heliaca</i>)	II, III	критично застрашен	I	1	R	II	I, II	I
Малък орел (<i>Hieraetus pennatus</i>)	III	уязвим	II		R	II	III	II
Белоопашат мишелов (<i>Buteo rufinus</i>)	II, III	уязвим	II	3	(VU)	II	II	I
Бял щъркел (<i>Ciconia ciconia</i>)	II, III	уязвим		2	H	II	II	I
Яребица (<i>Perdix perdix</i>)	IV	не		3	VU	III		
Пъдпъдък (<i>Coturnix coturnix</i>)	IV	не		3	H	III	II	
Синявица (<i>Coracias garrulus</i>)	II, III	уязвим		2	VU	II	II	I

ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ ЗЕМИ КАТО СРЕДА ЗА КОНСЕРВАЦИОННО ЗАЧИМАНЕ МЕСТООБИТАНИЯ И ВИДОВЕ

СЪСТОЯНИЕ, ПРОБЛЕМИ И ТЕНДЕНЦИИ

Странджа е слабо населена във вътрешността на територията си, което оказва силно влияние върху развитието на растениевъдство и животновъдство. Главно поради обезлюдяване на региона, застаряване на работната сила, слаб интерес към селското стопанство от страна на младото население, земеделието е много слабо развито. В последните години се наблюдава слабо увеличаване на броя на стопанствата. Те са общо около 1000 дка и са с ограничени площи, на които се отглеждат предимно винени лозя, пшеница, лимец, царевича, слънчоглед, сорго, лечебни растения, зеленчуци – домати, пипер, картофи, фасул.

По-голямата част от пасищата и ливадите не се използват по предназначение и започват да обрастват с растения, които растат край жилища, пътища, торища, сметища и др., като коприва, бър, бучиниш и храстова растителност. Намалването на пашата, последвано от обрастване на пасищата и възстановяване на горите, води до загуба на тревните местообитания на птиците, дребните бозайници и влечугите.

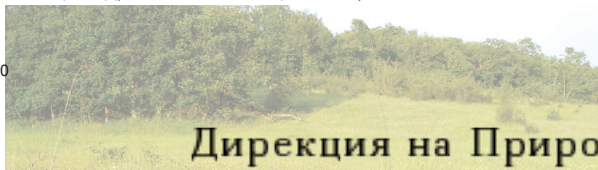
Потенциална заплаха представлява разораването на пасищата и превръщането им в обработваеми земи, което също води до пълно разрушаване на местообитанията.

Ето защо, както беше посочено в раздел 3. „Законодателна рамка“, в границите на защитена зона за птиците „Странджа“ се забранява залесяването на пасища и мерки, както и превръщането им в обработваеми земи и трайни насаждения.

Като цяло агроклиматичните условия на територията са подходящи за развитие на традиционно и екологосъобразно селско стопанство, при използване на местния генетичен фонд. Отглежданите култури реално не заплашват биоразнообразието в Парка, поради ограниченото им разпространение, малките площи на стопанствата, прилагането на традиционни методи. Потенциал за развитие и добавяне на стойност на продукцията има в регистрирането на земеделски продукти и храни със защитени географски означения и храни с традиционно-специфичен характер, с произход в Странджа. Тези възможности са разгледани по нататък в точката Добри практики.

За част от тревните съобщества е необходимо наблюдение и прилагане на целенасочена паша или коситба, за да се ограничи обрастването с храсти и дървета.

Въздействието на различните земеделски дейности върху птиците, влечугите и дребните бозайници е разгледано по-долу.

Паша (наличие, отсъствие, интензивност)

Пашата влияе както с наличието или отсъствието си, така и според това колко интензивна е тя за дадена конкретна територия. Пашата е от изключително важно значение за състоянието на популациите на птиците, гнездещи в открити местообитания, както и на популациите на дребните бозайници в естествените тревни и храстови местообитания.

Специално в ПП „Странджа“ липсата на паша е основен проблем, тъй като много от ливадите и пасищата постепенно обрастват с храсти и се превръщат в гора. Така площта на обитание на дребните бозайници, влечугите и гнездещите в открити местообитания птици и площта за хранене за дневните грабливи птици, белия и черния щъркел се съкращава постепенно и води до намаляване в тяхната численост. Липсата на паша води и до намаляване на хранителния ресурс от насекоми за някои видове врабчоподобни птици, гнездещи в открити местообитания. Покрай стадата от домашни тревопасни животни има големи количества от някои видове насекоми, което много подобрява

хранителните възможности за редица видове, като чучулиги, стърчиопашки, сврачки и др.

Друг проблем е прекомерната паша в някои оградени площи и в някои землища. Тя също води до проблеми за открито гнездещите птици – унищожаване на малкото останали храсти, унищожаване на тревите в много райони заради утъпкване и директно стъпкване на гнездата на птици, като чучулигите, черногушото ливадарче, градинската и сивата овесарки, полската бъбрица и др. Този проблем се създава най-често при паша на едър рогат добитък.

Поддържането на пасищата в „добро екологично състояние“ от собствениците им чрез пълно отстраняване на храстите или изгарянето им е много вредна за насекомоядните пойни птици практика. При такива дейности често се премахват до 100% от храстите в някои пасищни имоти. Така се лишават от места за гнездене червоглавата и червеногърбата сврачки, ястребогушото

коприварче, големия маслинов присмехулник. В много случаи храстите се режат храсторези или ножици и през гнездовия период, при което директно се унищожават гнезда с яйца и малки на врабчоподобни птици. Така се лишават от укритие много видове птици, а дневните грабливи птици – от тяхната плячка, като дребни бозайници, змии, гущери и сухоземни костенур-ки, за които храстите са важно убежище. Особено пагубно е изгарянето на храстите. Това води до генерална загуба на биологично разнообразие, вкл. на редица гръбначни и безгръбначни животни и води до трайно намаляване на числеността на всички разглеждани в този наръчник видове животни. Най-сериозни последици има, когато изгарянето става през пролетта и лятото, защото тогава освен бавноподвижните животни се унищожават и гнездата на птиците.

Коситба (наличие, отсъствие, интензивност)

Коситбата, особено проведена по-рано през сезона, нерядко води до унищожаване на гнезда с яйца и малки на наземно гнездящи видове птици. Сред обитаващите ПП „Странджа“ видове, уязвими от коситбата, са ливадния дърдавец, дебело-клюната чучулига, горската чучулига, полската бърбрия, черногушото ливадарче, градинската овесарка, яребицата и пъдпъдъка. По принцип, по-късно загнездващите видове са най-уязвими – това са ливадния дърдавец, полската бърбрия, градинската овесарка и пъдпъдъка. По-рано загнездващите видове успяват да изкарат първото си поколение (от две за сезон) обикнове-но преди първата коситба. Добра мярка за избягване на негативния ефект от коситбата върху птиците е отлагането ѝ с известно време. Отлагане дори с 1 седмица може да има голямо значение за опазването на множество гнезда и малки. Ето защо, в защитена зона за птиците „Странджа“ е забранено косенето на ливадите от периферията към центъра с бързодвижеща се техника и преди 15 юли. Отсъствието на коситба не оказва пряко въздействие върху птиците, но засилва процесите на подмяна на едни с други видове в ливадите и пасищата.

Разораване на пасища и ливади

Разораването на пасища и ливади води до изключително силно негативно влияние върху всички животни, обитаващи тези местообитания. Най-често се унищожава гнездовото местообитание на гнездящите птици и те изчезват. Някои от тях, като пъдпъдък, яребица, а в по-малка степен и дебелоклюнатата чучулига и полската бърбрица, се приспособяват към гнездене в обработваеми земи. Процесът на разораване на ливади и пасища се засилва повсеместно из цялата страна и води до силна генерална тенденция на загуба на биоразнообразие в национален план. Причината са европейските субсидии за обработване на земеделските земи, които се дават без проверка на реалното положение на терен. За съжаление се разорават много стари ливади и пасища, които са включени и в Натура 2000.

При разораването се унищожават и много гризачи и влечуги, служещи за храна на дневните грабливи птици

и щъркелите. Това особено силно важи за лалугерите, които вече са изчезнали на територията на ПП „Странджа“, но все още, макар и рядко, се срещат в Западна Странджа.

Ако бъдат изоставени, разораните ливади отново постепенно се възстановяват. Този процес обаче е много бавен и възвръща често само външния вид на местообитанието, но не и редките и застрашени видове растения, безгръбначни, влечуги, земноводни, бозайници и птици в него.

Пресушаване / напояване

Пресушаването на влажни зони и разливи за нуждите на земеделието е нанесло най-жестоките поражения върху водоплаващите птици в България в исторически план. В ПП „Странджа“, обаче този негативен фактор не е имал и няма голямо значение, тъй като не са налице заливни местообитания с по-голяма площ. Напояването на земеделските земи за растениевъдство е от полза за птиците, гнездещи в тях, особено в сухите южни части на страната, каквато е и Странджа, тъй като им осигурява лесен и достъпен водопой от напоителните канали и от напояваните площи.

Ограждане на парцели

Ограждането на парцели не може да фрагментира популациите на птиците, тъй като те прелитат над огражденията. В някои случаи обаче, когато са поставени телени мрежи, са възможни фатални сблъсъци на отделни птици с тях. Това важи особено за дребни видове като врабчоподобни, кокошеви, които летят с по-голяма скорост. Вероятността да се случи подобно събитие се увеличава ако огражденията са боядисани в трудно видим за птиците цвят, например зелени или черни.

Ограждането може да окаже въздействие и върху преминаването на дребните бозайници и влечугите.

Грижа за (обработка на) лозя и овощни градини и събиране на реколтата.

Тези дейности оказват слабо въздействие, като изключим пръскането с отровни препарати на лозята и овощките. То, по принцип, довежда до намаляване на птиците и влечугите гнездещи в масива, тъй като силно намалява насекомите служещи за храна, а може да доведе и до отравяне и на самите животни и техните малки. Тук са застрашени, например видове птици като сврачки, градински и сиви овесарки, голям маслинов присмехульник.

Събирането на реколтата от лозя и овощни градини най-често е доста по-късно от гнездовия период на птиците и не оказва сериозно негативно въздействие.

Земеделски дейности за трайни насаждения и зърнени култури

■ торене

Торенето главно с изкуствени торове има непряко негативно влияние. То води до натрупване на вредни вещества във водите, където животните пият и застрашава тяхното здраве, особено на места с по-високи концентрации. Торенето, както с изкуствени, така и с естествени торове, води до еутрофикация на околните водоеми – канали, микроязовири, блата.

■ сеитба

В наши дни сеитбата се извършва механизирано. Когато това става в ранна пролет нерядко се достига до безпокойство, но то е временно и краткотрайно прогонва птиците, заели гнездови участъци в обработваните площи – калугерици, яребици, полски и деблоклюни чучулиги и др.

■ растителнозащитни мероприятия/употреба на пестициди.

Имат силно изразено негативно влияние върху всички птици особено по време на размножителния период. Особено опасни са инсектицидите и родентицидите. Първите действат пагубно върху насекомоядните птици и насекомоядните бозайници и влечуги, като намаляват насекомите, с които се хранят, а при по-високи дози могат до доведат и до отравяне на самите животни.

Родентицидите пък, водят до намаляване на хранителната база за дневните грабливи птици и щъркелите и също могат да доведат до директни отравяния на птиците при по-високи локални концентрации. Трябва да се отбележи, че пестицидите, макар и прилагани в трайните насаждения и зърнените култури, влияят негативно и върху птиците гнездещи в съседните естествени местообитания, тъй като засягат насекомите и дребните бозайници, които са мобилни и бързо преминават от едно местообитание в друго. Третият рането на семената с химикали е доста разпространено и също може да доведе до смъртност на зърноядните видове птици, като овесарки, чинкови птици, врабчета, гълъбоподобни птици и др.

■ резитби

Нямат пряко негативно въздействие върху птиците. Правят се най-често преди да е започнал гнездовия период, така че отрязването на клони с гнезда е малко вероятно. Ако все пак стопаните забележат гнездо на някой клон – бил той и сух или определен за рязане, е добре да отложат рязането на съответния клон за края на годината.

■ прибиране на реколтата

Жътвата през юли може да окаже сериозно директно влияние върху вторите мътила и люпила на редица видове гнездещи в житни ниви. В ПП "Странджа" това са пъдпъдъкът и яребицата, в редки случаи и дебелоклюните чучулиги. В тези случаи комбайните директно разрушават гнездата на птиците. Същото важи и за прибирането на реколтата от някои други ранно зреещи култури, които се прибират преди края на юли.

Опожаряване на пасища

Сухите тревни местобитания са особено застрашени от пожари, както естествени, така и причинени от човека.

Опожаряването оказва изключително негативно влияние върху редица дребни животни, особено всички влечуги и най-засегнати са сухоземните костенурки. Пожарите унищожават също така и местообитанията на видовете. Опожаряването през пролетта и лятото, март-юли, унищожават и много гнезда на птици, гнездещи по земята и в храсти.

Разчистване на храсти и дървесна растителност от пасища и ливади

Храстите служат за укрития на влечугите и дребните бозайници и са важен елемент от предпочитаните от тях микроместообитания. През последните години се наблюдават някои отрицателни тенденции по отношение на въздействието на земеделието върху биологичното разнообразие и в частност върху влечугите. Земеделските производители изчистват напълно от храсти пасищата и ливадите. Премахването на храстовата растителност на големи площи води до унищожаване на местата за укритие, размножаване и зимуване на влечугите и дребните бозайници, което от своя страна води до намаляване на тяхната численост и създава предпоставки за изчезването на цели популации. Разчистването на храстите води до директно унищожаване на местообитанието, а често и на гнезда с яйца и малки на птици, като червеногръбата и червеноглавата сврачки, ястребогушото коприварче и др. Тези птици са важни за намаляване на насекомите и неприятелите по селскостопанските култури.

НАСОКИ ЗА ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА ПРОБЛЕМИТЕ

В раздел 3. „Законодателна рамка” посочихме задължителните законоустановени изисквания за управление и поддържане на земеделските земи. Тук ще разгледаме някои допълнителни селскостопански практики, които водят до опазване на консервационно значимите видове влечуги, птици и дребни бозайници.

Обща препоръка е поддържане на оптимална гъстота на домашните животни, определена съобразно специфичните екологични и климатични условия на района. Местата за паша трябва да се поддържат чрез ротация, като местата, използвани за паша в настоящата година, се косят за сено през следващата. Не бива да се пашува върху пясъчните дюни.

Храстовото покритие в пасищата трябва да се регулира равномерно чрез умерено интензивна паша, а не да се прибегва до механичното отстраняване на храстите. Както беше посочено по-рано, едно от изискванията, насочено към поддържане на пасищата в добро земеделско и екологично състояние, е свързано с премахване на дървесна и храстова растителност. Тя обаче не трябва да се премахва напълно. За земите с висока природна стойност и зоните защитени по Натура 2000 се допуска оставяне до 25% на дървесна и храстова покривка. Лишаването на собствениците на пасища от държавни субсидии заради наличието на храстово покритие в техните имоти трябва да бъде преустановено.

При територии с преизпасване, ерозия и нужда от презасяване е препоръчително пасищата да се презасяват с подобрени местни смеси (за предпочитане смеси с доказан местен произход). Добър метод за презасяване е разпръскването в пасището/ливадата на прясно окосено 47 сено с узрели вече семена на тревните видове от близки ливади. Това е евтин метод, който осигурява 100% засяване с местни видове.

Съществуващите полски граници (от дървета и храсти) трябва да се съхраняват и когато е необходимо да се подкастрят, да се премахват изсъхналите дървета и заменят с нови. Съществуващите полски граници, които имат значителни празнини (дълги повече от 2 м) трябва да бъдат възстановени чрез засаждане на дървета и храсти от местен произход. Не трябва да се употребяват минерални торове и препарати за растителна защита по-близо от 2 м отстояние от синора. Не трябва да се допуска пасящите животни да увреждат синорите (особено стада кози). Съществуващите каменни огради на полето също трябва да се поддържат и възстановяват, защото те служат като укрития на дребни бозайници

и влечуги. Освен че съхраняват традиционния облик на селските райони и са важен елемент от ландшафта като местообитание на много животински и растителни видове и като връзка между различни хабитати, синорите покрити с треви, дървета и храсти често следват хоризонталите (топографията на терена) и осигуряват ефективна защита от ерозия.

Не бива да се изхвърлят селскостопански, битови и други отпадъци във и до синорите, пасищата и ливадите.

Важни за биологичното разнообразие в пасищата, ливадите и обработваемите земи са и крайречните местообитания (крайречните тераси и близките до тях влажни зони, дървесни пояси, тръстикови масиви). Те се характеризират с разнообразие от дървесни, храстови и тревни съобщества, които формират непрекъсната ивица по продължение на речното корито с ширина около 5-10 метра. В настоящия наръчник са представени две от местообитанията характерни за крайречните зони – 6510* *Низинни сенокосни ливади* и 6430* *Хидрофилни*

съобщества от високи треви в равнините и в планинския до алпийския пояс.

Важно е да се възстановяват дървесните пояси край реките с местни видове дървета и да не се допуска изсичане на дърветата в крайбрежните местообитания. Тръстиката се реже на определени дати (обикновено през зимата) и с определена периодичност, например веднъж на 3 години, или 30% от тръстиковият масив всяка година, като се редуват местата за рязане.

Не бива да се отводняват съществуващите влажни зони край реките (влажни ливади и пасища).

Допълнителни практики при отглеждане на земеделски култури, които имат положителен пряк и косвен ефект върху биоразнообразието са например: прилагането на алтернативни методи на растителна защита, като се избягват токсични химични препарати; засяване или засаждане на смесени култури, които от една страна взаимно подпомагат растежа и развитието си, а от друга

страна се защитават от болести и неприятели; създаване и поддържане на живи плетове, полски граници, които са ценни местообитания за диви растителни и животински видове, а също осигуряват връзка между други местообитания.

Конкретни практики, които могат да се прилагат успешно в малки стопанства при отглеждане на земеделски култури и пряко или косвено вляят благоприятно върху биологичното разнообразие:

- редуване на културите – прилагане на сеитбообръщения;
- избор на здрав и качествен посевен и посадъчен материал;
- спазване на сроковете за сеитба или засаждане и на посевните норми;
- оптимални грижи за културите през вегетацията;
- използване на овце/гъски за унищожаване на листната маса и плевели, които могат да бъдат носители на зараза; заравяне на растителните остатъци в почвата;
- резитби на сухите клони и тези със смолоизтичане или язви;
- допълнително засаждане на дървета, храсти, цветя, етерично-маслени култури за привличане на птици, насекоми опрашители, полезни хищници и паразити по нежеланите насекоми, например дървовидният бърз спомага за отблъскването на ябълковия и сливовия плодов червей; хризантемата отделя веществото пиретрум, което е силен инсектицид; други подходящи видове са: арония или касис, градински чай, фацелия, лавандула, тагетес, невен и др.;
- подходящо комбиниране на културите, смесено отглеждане с цел защита от болести и неприятели, например лук и моркови, пипер с кулисен посев от царевица, тикви и фасул, зелен лук и чесън, засадени

между ягоди или магданоз и др.;

- използване на феромонов диспенсери, които са екологично чисти, химически безопасни и изключително ефективни средства за растителна защита, биологични препарати, както и растителни извлекци;
- ръчно събиране на насекомите като гъсеници на сиви червеи, мъхнат бръмбар, колорадски бръмбар, плодови оси и др.;
- ловни пояси срещу педомерки и плодови червеи – ленти от велпапе, картон или друг материал с ширина 15-20 см, които се поставят около ствола на дърветата на около 50-60 см от почвената повърхност. Върху тях се улавят гъсениците на плодовите червеи, които

- мигрират в почвата за презимуване, или женските пеперуди на голямата и малката педомерка, които не могат да летят, а чрез пълзене се изкачват по стволите на дърветата;
- компостиране на органичните отпадъци от стопанствата;
- мулчиране с растителни материали, дървесни трици или стърготини, сено, шума, компост и др.

Посочените практики са традиционни и прилагани от почти всички стари градинари в България. Те допринасят за опазване на биоразнообразието и за оптимизиране на земеделските дейности в стопанството.

ДОБРИ ПРАКТИКИ ПО СВЕТА И У НАС

През последните години се обръща все по-голямо внимание на земеделие, което се съобразява с опазването на околната среда и разнообразието от видове растения и животни в природата. Биологичното земеделие е най-бързо развиващият се сектор в земеделието през последните години. Агролесовъдните системи са били широко разпространени в Европа през миналия век, но постепенно са изместени от интензивното земеделие. Поради осъзнаването на екологичните ползи от тях, в последните години те отново стават популярни. Тук ще представим накратко основните особености на тези системи, както и успешни примери за тяхното прилагане.

БИОЛОГИЧНО ЗЕМЕДЕЛИЕ

Биологичното производство е една от формите на екологосъобразните, устойчиви системи на земеделие с ниски външни вложения. През последните три десетилетия, то бележи значителен ръст в Европа и света. Този тип земеделие е ясно регламентирано и популярно в практиката и сред потребителите в напредналите страни. Напоследък буди значителен интерес и у нас.

Най-често биологичното земеделие се разглежда като система за производство, която изключва употребата на синтетични съединения – изкуствени торове, пестициди, растежни регулатори и добавки към фуража. То разчита в максимална степен на сеитбообращенията, на оползотворяването на растителните остатъци, оборския тор и органичните отпадъци от фермите, на зеленото торене, на застъпването в значителна степен на бобовите култури, на биологичната и агротехническата борба с неприятелите, на подходящите почвообработки и хранене на растенията, на поддържане на естественото плодородие на почвата, биологичното разнообразие на видовете и екологичния баланс в околната среда.

Цялата тази биологична система (агроекосистема) се разглежда като един жив организъм. На агроекосистемата се гледа като на едно цяло. Фермерите се стремят да ограничават намесата си в нея, защото разбират, че действията им върху едно звено могат да увредят друго звено на екосистемата. Те извличат полза от естественото взаимодействие между животни, растения, почва и климат, което е в основата на засилването на продуктивността и ефективността на екосистемата.

Традиционното земеделие пък разчита преди всичко на интензивните външни вложения в системата, които нарушават ключови биологични системи. Така например вместо биологична фиксация на органичен азот от бобови култури, се използват изкуствени азотни торове, полезните насекоми и дъждовните червеи се унищожават

от пестицидите, а имунната система на животните отслабва в резултат на използването на антибиотици.

Биологичното земеделие разглежда почвата като развиваща се жива система, в която активна роля играят полезните организми. Като модел то е взаймствано от самата природа, а като философия и практика се стреми да бъде в хармония с нея и да не я уврежда.

Практиките, които се прилагат за поддържане на почвеното плодородие, растителната защита и цялостното управление на стопанствата, допринасят за опазване на почвите и водите от замърсяване, както и за поддържане и повишаване на биоразнообразието.

Насърчава се използване на разнообразни, за предпочитане местни, приспособени към условията на района видове и сортове растения и породи животни.

Поощрява се запазването в рамките на стопанствата на съществуващи площи с дива растителност или създаването на такива с цел подпомагане на растителната защита и осигуряване на благоприятни условия за размножаване на естествените неприятели на неприятелите по културните растения.

Агроекологичните практики, отнасящи се до създаване, възстановяване и поддържане на синорите и живи плетове, допринасят за поддържането на специфичните характеристики на ландшафта и съхраняват традиционния облик на селските райони. Синорите са също важен елемент на ландшафта като местообитание на много животински и растителни видове и осъществяват по естествен начин връзките между различните местообитания.

Преходните полета, зелените пояси, синорите са изключително необходими за птиците, полезните хищници и паразитите на нежеланите насекоми. Те спомагат за възстановяването на цялостното биологично равновесие, нарушено при прилагането на химични средства.

В Германия например, разнообразието от растителни видове в екологични полета и пасища, е най-малко два пъти по-голямо, отколкото при традиционните такива. В биологичното животновъдство се предпочита отглеждането на характерни за района видове. Обръща се голямо внимание на хуманното отношение към животните. Практикува се умерена паша, което благоприятства доброто състояние на пасищата.

Биологичното земеделие има и важна социална роля, особено в селските райони, тъй като обикновено прилаганите практики изискват повече ръчен труд и така се създава заетост и поминък на населението. Благодарение на уникалната и съхранена природа на Странджа, районът е много подходящ за съчетаване на биоземеделието със селски и екотуризъм.

Друга особеност на биоземеделието, която го отличава от традиционното е, че то се осъществява при спазване на определени правила. Те се отнасят главно до методите за поддържане на почвеното плодородие, растителната защита, поддържането на документация на стопанството и включването в система за контрол и сертификация. Ползите от развиване на биоземеделие за опазване на дивата природа и за хората биха могли да се обобщят така:

- по-добра и по-здравословна околна среда;
- нови работни места, свързани с опазване на природата;
- запазване на традициите и културната идентичност;
- получаване на финансова помощ за природосъобразно ползване на земите и ресурсите, т.е. екологично и устойчиво земеделие;
- образователни дейности за изучаване на природните процеси;
- развитие на природосъобразен туризъм, който създава допълнителни доходи за местните хора, намалява безработицата и дава икономическа стойност на биологичното разнообразие.

У нас, в последните няколко години, биоземеделieto е един от секторите, който се развива с бързи темпове. Непрекъснато нарастват площите и броя на операторите, включени в системата на контрол. Към края на 2012 г. се наблюдава почти двойно увеличение на броя на биологичните производители, преработватели и търговци, като те са общо 2 016, от които 1918 са земеделски производители и стопанисват площи в размер на 40 378 ха.

Основните причини за това са свързани с възможностите за подпомагане на биологичните производители по Програмата за развитие на селските райони, осъзнатите ползи за околната среда и селските райони, желанието на потребителите да се хранят здравословно, отличните предпоставки за развитие на биологичното земеделие

у нас, от екологична гледна точка и разбира се, популяризирането на ползите от биоземеделieto за фермерите и потребителите.

АГРОЛЕСОВЪДНИ СИСТЕМИ

Агроресовъдството е общо наименование за системи на земеползване, в които много-годишни дървесни видове се отглеждат съвместно с тревисти растения или животни, разпределени в пространството или редуващи се по време, като са налице екологични и икономически взаимодействия между дърветата и другите компоненти на системата.

Основни агролесовъдни практики в Европа

Горско-растениевъдна система	Дърветата се засаждат в ивици от един или няколко реда, като между тях се отглеждат полски или зеленчукови култури
Горско-пасищна система	Дърветата се комбинират с производство на фураж и отглеждане на животни и могат да бъдат с висока или ниска плътност на залесяване
Агролесовъдни системи с овощни дървета	Системи с отглеждане на овощни дървета върху обработваеми или затревени площи и паша на животни
Горско-фермерска система	Използване на горите за производство или събиране на диворастящи или култивирани специални култури за медицински, декоративни или кулинарни цели
Буферни ивици	Многогодишна растителност (триви, храсти, дървета), засадени на ивици между обработваемите земи или пасищата с цел подобряване и опазване на водните ресурси (езера, реки) от негативните ефекти на земеделските практики
Ветрозащитни пояси	Редици от дървета, засадени около стопанствата и полетата с цел защита на културните растения, животните и почвата от вятър

Най-старата агролесовъдна система в Европа е горско-пасищната, която представлява паша на домашни животни в горите. Датира от неолита (отпреди 6000 г.) и може да бъде наблюдавана навсякъде в Европа. Горските пасища обикновено са комбинация от горска растителност, открити площи и частично открити площи. Пашата е една от най-старите земеделски дейности в човешката история. Горите са били важен източник на фураж, тъй като в онези времена храненето на животните на ясли още е било непознато и не се е практикувало съхраняване на фуражи. Животните са били пускани на паша в горите, от края на април до средата на октомври. Освен едрия рогат добитък, който основно е бил изхранван в горските пасища, на паша са извеждани и овце и кози. В Северна Европа естествените гори са осигурявали подслон за добитъка и овцете през зимните месеци, докато в Средиземноморието са предоставяли фураж и сянка през сухите летни месеци.

Най-важната традиционна агролесовъдна система в района на Атлантика и Централна Европа са ветрозащитните пояси. Основната им роля е предотвратяване на ветровата ерозия, но освен това те осигуряват сянка за животните, поддръжка на еднаква снежна покривка, дървен материал и дърва за огрев.

Живите плетове са използвани като граници за предотвратяване смесването на стадата и доставяне на дървен материал и дърва за огрев. Чрез тях могат да се добиват и други продукти като плодове, медицински растения, листа за фураж. Тази система е практикувана и в България с изграждането на ветрозащитни пояси в североизточната част на страната в 20-те и 30-те години на миналия век.

Успешен съвременен пример за прилагане на горско-пасищна система е Ню Форест в Англия (www.newforestnpa.gov.uk), която обхваща около 3000 ха дървесни видове и паша на понита, елени, говеда, свине. През 2005 г. е обявен за Национален парк, като се отчита значението на пашата, за да се поддържа уникалната природа.

Друга стара агролесовъдна система (на около 4500 г.), разпространена в Средиземноморието, е известна като Дехеза в Испания и Монтадо в Португалия. Системата включва дъбови гори и комбинация от екстензивно отглеждане на животни (овце, говеда, свине), с отглеждане на зърнени култури, както и добиване на различни горски продукти – дървен материал, дърва за горене, жълъди.

Климатичните условия в средиземноморето (горещ и сух климат) са неподходящи в някои случаи или икономически нежизнеспособни само за обработваеми земи.

Обратно, агролесовъдните системи предлагат алтернативно използване на земята и осигуряване на трансфера на хранителни вещества от горските към обработваемите площи чрез оборския тор. В настоящето това са най-широко разпространените агролесовъдни системи в Европа.

За разлика от миналото, когато традиционните агролесовъдни системи са имали дълги традиции и са били широко разпространени, съвременните фермери често имат предубеждения спрямо агролесовъдството и използват само познатите фермерски практики.

Най-важната традиционна агролесовъдна система в района на Атлантика и Централна Европа са ветрозащитните пояси. Основната им роля е предотвратяване на ветровата ерозия, но освен това те осигуряват сянка за животните, поддръжка на еднаква снежна покривка, дървен материал и дърва за огрев.

Живите плетове са използвани като граници за предотвратяване смесването на стадата и доставяне на дървен материал и дърва за огрев. Чрез тях могат да се добиват и други продукти като плодове, медицински растения, листа за фураж. Тази система е практикувана и в България с изграждането на ветрозащитни пояси в североизточната част на страната в 20-те и 30-те години на миналия век.

Успешен съвременен пример за прилагане на горско-пасищна система е Ню Форест в Англия (www.newforestnpa.gov.uk), която обхваща около 3000 ха дървесни видове и паша на понита, елени, говеда, свине. През 2005 г. е обявен за Национален парк, като се отчита значението на пашата, за да се поддържа уникалната природа.

СЕРТИФИЦИРАНЕ НА ЗЕМЕДЕЛСКА ПРОДУКЦИЯ

Много земеделски производители в ЕС постоянно търсят новаторски и оригинални начини за осигуряване на нови пазари, популяризиране на продукцията си и за увеличаване на печалбите. Тези начини включват и производство на „първокласни“ продукти, които дават на потребителя нещо повече от основните качества – било като специални характеристики, например вкус, произход и др., или като метод на производство.

Земеделските производители в ЕС спазват редица изисквания към селскостопанското производство. Те обаче не бива да възприемат тези изисквания като бремене, което утежнява тяхната дейност, а трябва да ги превърнат в свое преимущество, като произвеждат

и доставят на потребителите качествени продукти и обозначават продуктите си, за да се отличават ясно на пазара, като по този начин получават допълнителна печалба. Схемите за качество в областта на земеделието, които се прилагат и в България, са три основни – биологично земеделие, земеделски продукти и храни със защитени географски означения, храни с традиционно-специфичен характер.

Съответствието на продуктите се наблюдава от обществени или от частен сертифициращ орган, за да бъдат уверени потребителите, че твърденията върху етикетите са обосновани. Земеделските производители, които произвеждат автентични продукти, са защитени срещу подбиване на цените от страна на продукти-имитации, които се продават под защитените наименования. Затова те трябва да могат да си осигурят

премийна цена за своите допълнителни грижи и усилия.

„Храни с традиционно-специфичен характер“ са наименования на селскостопански или хранителни продукти, които са произведени с използване на традиционни суровини или традиционни методи на производство, или които имат традиционен състав.

„Географско означение“ е наименование, с което се описва селскостопански или хранителен продукт, дължащ характеристиките или репутацията си на географския район, от който произхожда.

Голям брой потребители в ЕС, както и все повече потребители по света, които искат качествени продукти, търсят и плащат по-висока цена за автентични продукти от определен географски район. За земеделските стопани и производителите, географските означения могат да бъдат важен източник на доходи и сигурност, както и на удовлетворение и гордост от това, че произвеждат качествени продукти, представляващи част от европейското наследство.

„Географско означение“ включва както „защитено наименование за произход“ (ЗНП), така и „защитени географски указания“ (ЗГУ).

Всички етапи на производството трябва да се осъществяват в географския район и характерис тиките

на продукта трябва да се дължат изключително или основно на географския му прои зход, за да отговаря дадено наименование на изискванията за ЗНП. Поне един етап от производството трябва да се осъществява в района и връзката със съответния район да се обосновава от специфичното качество, репутация или друга характеристика, свързана с географския район, за да отговаря дадено наименование на изискванията за ЗГУ.

Над 3 000 географски означения на вина, спиртни напитки и селскостопански и хранителни продукти са регистрирани или се разглеждат в ЕС. Много от подадените заявления са за продукти, които се продават главно на местните или регионалните пазари.

Потенциален продукт, който би могъл да бъде вписан в Европейския регистър на ЗГУ и ЗНП е например странджанският манов мед и в тази посока има вече начални инициативи от пчеларите.

Повече информация за възможностите, изискванията и процедурите по регистрация на земеделски продукти и храни със защитени географски означения и храни с традиционно-специфичен характер производителите могат да намерят на интернет сайта на МЗХ:
www.mzh.government.bg

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ФИНАНСИРАНЕ

ПРЕГЛЕД НА МЕРКИ В ПРОГРАМАТА ЗА РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ (ПРСР) ЗА 2014-2020 Г. СВЪРЗАНИ С ДЕЙНОСТИ ЗА ОПАЗВАНЕ НА БИОРАЗНООБРАЗИЕТО

Опазването на околната среда е една от основните цели на Общата селскостопанска политика на ЕС. Мерките за финансово подпомагане за дейности, целящи опазване на околната среда се прилагат съгласно принципите и процедурите на Регламент (ЕС) № 1305/2013. В Програмата за развитие на селските райони на Република България 2014-2020 са предвидени няколко мерки, по които може да се получи финансово подпомагане и компенсации за прилагане на дейности, целящи опазването на околната среда и биоразнообразието:

- Мярка 10. Агроекология и климат;
- Мярка 11. Биологично земеделие;
- Мярка 12. Плащания по Натура 2000 и Рамковата

директива за водите.

Земеделските стопани трябва да отговарят на определени условия за кандидатстване, както и да спазват основ-

ни изисквания и правила за управление, които са посочени по-долу за всяка мярка съгласно проекта на Програмата за развитие на селските райони 2014 – 2020, за да получат подпомагане. Окончателните изисквания ще бъдат описани в наредбите за прилагане на мерките. Ето защо препоръчваме земеделските стопани да се информират за тях чрез интернет сайтовете на Министерство на земеделието и храните, Държавен фонд „Земеделие“, Областна служба за съвети в земеделието.

МЯРКА 10. АГРОЕКОЛОГИЯ И КЛИМАТ

Мярката е насочена към опазване и насърчаване на необходимите промени в селскостопанските практики, които имат положителен принос за околната среда и климата и продължава дейностите на мярка „Агроекологични плащания“ от ПРСР (2007-2013). Тя се състои от две подмерки:

- Подмярка 10.1. Плащания за ангажименти, свързани с агроекология и климат;
- Подмярка 10.2. Опазване на застрашени от изчезване местни породи и сортове, важни за селското стопанство.

По подмярка 10.1, дейностите, за които земеделските стопани могат да получат подпомагане, включват възстановяване и поддържане на затревени площи с висока природна стойност и поддържане на местообитанията на защитени видове в обработваеми земи с орнитологично значение. Те трябва да се осъществяват на територията на физически блокове с висока природна стойност със следните видове земеползване: пасища, мери и ливади, смесено земеползване, храсти и затревени площи (други неземеделски площи)

При възстановяване и поддържане на затревени площи с висока природна стойност земеделските стопани ще могат да изберат дали да поддържат земеделските площи чрез паша или косене.

Когато изберат поддържане чрез паша, трябва да спазват гъстота на животинските единици (0,3 – 1,5 ЖЕ/ха) с цел

осигуряване на добро екологично състояние на ливадите и пасищата и поддържане на постоянна тревна покривка. Животинска единица (ЖЕ) е условна единица/ коефициент за приравняване на гъстотата (броя) на животни на единица фуражна площ, използвана за изхранването им. Броят на различните видове и категориите животни се превръщат в ЖЕ, както следва:

а) един кон над 6-месечна възраст, един бивол и едно говедо (включително крава с бозаещо теле) над двегодишна възраст се равнява на една ЖЕ;

б) говедо от 6 месеца до 2 години се равнява на 0,6 ЖЕ;

в) една овца или една коза се равнява на 0,15 ЖЕ;

г) една свиня за развъждане над 50 кг се равнява на 0,5 ЖЕ.

Когато изберат поддържане чрез косене, трябва да спазват ограниченията за косене, а именно, да изършв-

ат коситби след 15 юни за равнините и хълмистите райони и в периода от 30 юни до 15 юли за планинските необлагодетелствани райони. Съгласно Наредбата за определяне на критериите за необлагодетелстваните райони и териториалния им обхват, приета с ПМС № 30 от 15.02.2008 г., обн. ДВ, бр. 20 от 26.02.2008 г., в сила от 26. 02. 2008 г., в обхвата на планинските необлагодетелствани райони са включени от община Малко Търново землищата на с. Сливарово, с. Стоилово, а от община Царево – землищата на с. Бродилово, с. Българи, с. Кондолово, с. Кости. Косенето може да се извършва ръчно, а ако е с косачки за бавно косене – да е от центъра към периферията на ливадата и с ниска скорост. Това ще позволи на птиците, гнездящи на земята и на другите животни спокойно да напуснат местообитанието си.

И в двата случая е забранено използването на минерални

торове и продукти за растителна защита, с изключение на определените в Регламент (ЕО) № 834/2007, т.е могат да се използват само тези, които са разрешени за употреба в биологичното земеделие.

Във връзка с поддържане на местообитанията на защитени видове в обработваеми земи с орнитологично значение земеделските стопани поемат ангажимент да не прибират реколтата преди 31 юли.

При прилагане на някои от гореизброените дейности и за получаване на финансово подпомагане, земеделските стопани трябва да отговарят на следните условия за кандидатстване:

- да обработват минимум 5 дка;
- да са регистрирани в ИСАК;
- да спазват изискванията по управление за период от 5 последователни години;

- да водят дневник (регистър) на стопанството за всички земеделски дейности, извършвани в земеделските земи
- да участват в семинари с продължителност 18 часа и демонстрационни дейности в случай, че не са преминали агроекологично обучение до момента на кандидатстването.

Базовите изисквания включват:

- Условия за поддържане на земята в добро земеделско и екологично състояние – Национални стандарти
- Законоустановени изисквания за управление (Кръстосано спазване)
- Други приложими изисквания от националното законодателство, включително:
 - правилата за добра земеделска практика по Нитратната директива, утвърдени със Заповед № РД-09-799 от 11.08.2010 г.
 - използване на торове и продукти за растителна защита, съгласно Наредба 104 от 22 август 2006 г. за контрола и предлагането на пазара на продукти за растителна защита.

Продукти за растителна защита от трета (свободна) категория на употреба могат да се прилагат от лица, навършили 18 години, а продукти за растителна защита от втора (ограничена) категория на употреба се прилагат от лица с висше агрономическо образование или със

средно земеделско образование, растениевъден профил. В случай, че нямат такова образование, производителите трябва да преминат курс на обучение и да получат съответното удостоверение. Допълнителна информация относно провеждането на курсове за обучение може да се получи от Областната Дирекция по Безопасност на храните в Бургас.

Важно е да се знае, че бенефициентите по мярка Агроекология и климат, дейност „Възстановяване и поддържане на затревени площи с висока природна стойност“ не могат да кандидатстват за един и същ парцел за затревени площи по мярка 11. Биологично земеделие и по мярка 12. Плащания за НАТУРА 2000 и Рамковата директива за водите.

По подмярка 10.2 ще се подпомагат:

- опазване на застрашени от изчезване местни породи, важни за селското стопанство – говеда, биволи, овце, кози, коне, свине (чистокръвни породи животни, с документ, доказващ произхода им)
- опазване на застрашени от изчезване местни сортове, важни за селското стопанство.

Списъците на допустимите породи животни и сортове растения ще бъдат публикувани допълнително от МЗХ.

МЯРКА 11. БИОЛОГИЧНО ЗЕМЕДЕЛИЕ

През последните години биологичното земеделие бележи значителен растеж в България, както по отношение на броя стопанства, така и по отношение на площите, обработвани по биологичен метод. По данни на МЗХ голяма част от биологичните ферми се намират в планински райони и са малки, семейни ферми. Те са предимно растениевъдни, но съществува потенциал за увеличаване и на дела на биологичното животновъдство. Подпомагането на биологичното земеделие в Програмата за развитие на селските райони (2007-2013) беше част от мярка 214 „Агроекологични плащания“, като беше насочено към растениевъдство и пчеларство. През новия програмен период (2014-2020) мярката ще продължи подпомагането на биологичното растениевъдство и пчеларство, но в допълнение към тях се предвижда подпомагане на биологично отглеждане на едър и дребен рогат добитък.

В рамките на тази мярка ще се изпълняват две подмерки:

- Подмярка 11.1 Плащания за преминаване (преход) към биологично земеделие за хектар използвана земеделска площ и
- Подмярка 11.2 Плащания за поддържане на биологичното земеделие на ха използвана земеделска площ.

Насърчаването на биологичното растениевъдство, пчеларство и животновъдство и преходът към този начин на производство водят главно до намаляване на използването на минерални торове, пестициди и намаляване на замърсяването на почвите и водите, но несъмнен е приносът на биологичното земеделие и за опазване на биоразнообразието.

Бенефициенти по тази мярка могат да бъдат земеделски стопани (физически и юридически лица и еднолични търговци) по смисъла на § 1, т. 23 от Закона

за подпомагане на земеделските производители (ЗПЗП). Бенефициентите по биологично пчеларство и биологично животновъдство се вписват в системата за идентификация на животните по чл. 30, ал. 2, т. 3 от ЗПЗП.

Земеделските стопани трябва да притежават минимум 0,5 ха, за да кандидатстват за подпомагане за биологично растениевъдство, минимум 20 пчелни семейства, за да кандидатстват за подпомагане за биологично пчеларство или минимум 0,5 ха и минимум 1 животинска единица, за да кандидатстват за допълнително подпомагане за биологично животновъдство. Важно е да се знае, че както и по предходната мярка, така и по тази, се поема ангажимент да се прилагат методите на биологично производство за период от пет последователни години.

Изискванията по управлението включват:

- спазване на изискванията на Регламент (ЕО) № 834/

2007 относно биологичното земеделие

- сключен договор с контролиращо лице за биологично производство, одобрено от МЗХ
- поне веднъж кандидатът да е получил сертификат за съответствие на произведената от него растителна или животинска продукция с правилата на биологичното производство, до края на петгодишния период на прилагане на дейността
- кандидатът да е преминал обучение за биологично земеделие/агроекология или информационна дейност по биологично земеделие/агроекология до края на втората година от петгодишния ангажимент, като за кандидати, които вече са преминали такова обучение по ПРСР (2007-2013) то няма да се изисква повторно.

Животновъдите получават допълнително плащане за биологично животновъдство на хектар площ, в съответствие с броя на отглежданите животни, при спазване на съотношението на отглежданите в стопанството площи с биологични фуражи, ливади и пасища от 1 ЖЕ/ха.

Бенефициентите по тази мярка могат да кандидатстват за подпомагане по всички дейности от мярка 10.

„Агроекология и климат“, с изключение на дейност „Възстановяване и поддържане на затревени площи с висока природна стойност“.

Подмярка 12.1 Компенсаторни плащания за земеделски площи в Натура 2000

Тази мярка допринася за опазване на биологичното разнообразие в България чрез опазването на видовете и местообитанията в естествената им среда (*in situ*) и включва всички земеделски земи, попадащи в обхвата на защитените зони по Натура 2000.

При наличие на забрани и ограничения за земеделска дейност в плановете за управление на защитените зони по Натура 2000, земеделските стопани ще бъдат компенсирани за направени разходи и пропуснати ползи.

Могат да кандидатстват земеделски стопани, физически или юридически лица, стопанисващи земеделски земи, попадащи в обхвата на защитените територии по Натура 2000, за които има одобрена заповед за обявяване и/или план за управление. В заповедта за

обявяване на защитена зона „Странджа“ за опазване на птиците са включени три забрани, посочени в раздел 3. „Законодателна рамка“ по-горе.

Земеделските стопани трябва да бъдат регистрирани в ИСАК и да спазват изискванията на актуализираната методика за прилагане на кръстосаното съответствие в Република България на територията на цялото стопанство, за да ползват подпомагане по подмярката.

Към настоящия момент е валидна Методиката за прилагане на кръстосаното съответствие в Република България, одобрена със Заповед № РД 09-434/02.07.2013 г. на Министъра на земеделието и храните.

Важно условие за съхраняването на ценните местообитания и видове е увеличаването на познанията на земеделските стопани относно техните особености, дейностите допринасящи за опазването им, необходимостта от

спазването на изискванията и препоръките в заповедите за обявяване на защитените зони и планове за управление.

Земеделските стопани имат възможност за допълнително обучение и ползване на консултантски услуги, за да могат да спазват всички условия и да получат специфични съвети по отношение на прилагането на природосъобразни дейности.

Те ще могат да повишат знанията и опита си чрез дейности в рамките на Мярка 1. Трансфер на знания и действия по осведомяване, Подмярка 1.1. Професионално обучение и придобиване на умения, Подмярка 1.3. Краткосрочен обмен на опит в управлението на земеделски и горски стопанства и посещения на земеделски и горски стопанства, както и Мярка 2. Консултантски услуги, управление на

стопанството и услуги по заместване в стопанството, Подмярка 2.1. Помощ за осигуряване на консултантски услуги.

Такива дейности са например:

- участие в обучителни курсове и семинари: семинари с продължителност 18 часа по опазване и укрепване на биологичното разнообразие, включително в зони по Натура 2000 и земеделие с висока природна стойност; курсове за обучение, включително краткосрочни (30 учебни часа), дългосрочни (150 учебни часа) и специализирани (100 часа) за придобиване на правоспособност за работа със земеделска техника.
- краткосрочен обмен на опит в управлението на земеделски стопанства чрез посещения на такива стопанства и запознаване с конкретен проблем или начин на изпълнение на дадена работа и обмяна на

опит между участниците в областта, например на: биологичното земеделие, използване на поливна техника и технологии с нисък разход на вода; използване на енергоефективна земеделска техника и технологии за обработка на почвата и за прибиране на реколтата; използване на странични продукти, отпадъци и остатъци и други нехранителни суровини; технологии, техники и съоръжения за подобряване на съхранението и прилагането на оборски тор;

- получаване на пакети консултантски услуги, насочени към подобряване на устойчивото управление ефективността на стопанствата. Такива услуги включват, например, съвети относно спазването на общите принципи за интегрирано управление на вредителите, професионални стандарти или стандарти за безопасност, свързани със земеделското стопанство, специфични съвети за земеделски стопани, които за първи път създават стопанство, създаване на стопанства от млади фермери, устойчиво развитие на икономическите дейности на стопанството, специфични консултации относно биологичното разнообразие, опазването на водите, биологичното земеделие и здравните аспекти на животновъдството.

Подкрепата за устойчивото управление на земята, за опазването на биоразнообразието и земеделието на местата по Натура 2000 допринася за поддържане на атрактивността на селските райони, създава предпоставки за развитие и на други дейности в селската икономика като туризъм, занаяти, занимания, свързани със свободното време. Устойчивото развитие на селските райони може да се постигне чрез интегриран подход, включващ прилагане на природоопазващо земеделие, подобряване на социално-икономическото положение на селските общини, създаване на алтернативен поминък.

Така могат да бъдат привлечени младите семейства на село и да се развиват аграрния и екологичен туризъм, както и да се запазва културното наследство и традиции.

ИЗВОДИ

Селскостопанските земи, използвани по традиционен начин, без или почти без механизация, наторяване, пръскане с пестициди и хербициди и др. подобни, са едни от най-ценните места в България. Те са се запазили в едно цяло с животинските и растителни видове, които се срещат в тях, благодарение на традиционните практики за обработка на земите, прилагани столетия наред. Това са земеделски земи с висока природозащитна стойност, които включват полупланински и планински пасища и ливади, крайречни влажни зони, лозя и овощни градини, крайбрежни дюни с тревна растителност, мозайки от пасища и малки обработваеми площи и т.н. Те приютяват видове животни и растения и природни местообитания с национална, европейска и световна значимост. Опазването на тези ценни екосистеми зависи от начина, по които земеделските производители ги обработват.

Ползите от природосъобразните земеделски практики са много. С опазването на редките и застрашени видове птици, влечуги и дребни бозайници, стопаните не само съдействат за опазване на биологичното разнообразие в ПП „Странджа“, но и осигуряват защита на земеделските култури от неприятители.

Мерките за поддържане и възстановяване на ливади и пасища влияят положително не само на биологичното разнообразие, но опазват и почвата.

През последните десетилетия броят на хората, които се занимават със земеделие и животновъдство в Странджа силно намаля. Тези толкова значими за опазването на природата територии не могат да бъдат запазени без човешка грижа, която да осигури оцеляването на земеделските дейности, които са ги съхранили. Нужни са целенасочени действия за подпомагане, които да насърчат селскостопанските производители да прилагат природосъобразни практики в тези земи. Фермерите могат да получат финансова подкрепа по Програмата за развитие на селските райони на Република България, в периода 2014-2020 г. Изключително важно е те да бъдат добре информирани за тези възможности.

Трябва да се използват всички налични ресурси на отговорните институции, неправителствени организации, академичната общност, частния бизнес и на цялото общество, за да се подготвят земеделските производители в Странджа да прилагат

мерки за опазване на местообитанията и видовете с природозащитна значимост.

Настоящият наръчник дава основна информация и насоки на фермерите.

Изключително важно е да се работи за осигуряване на пазар за продукцията от земите, стопанисвани по устойчив начин.

Прилагането на природозащитни практики в земеделските земи в ПП „Странджа“ открива възможности и за развитието на туризъм и свързаните с него услуги и особено алтернативния туризъм – екологичен, селски, приключенски. Разнообразява се пазара с продукти на органичното земеделие и земеделски продукти и храни с традиционно-специфичен характер.

Това е вярната посока за оползотворяване на големия потенциал на района, за създаване на поминък за местните общности, развитие на селското стопанство и свързаните с него икономически отрасли, успоредно с опазване на природата.

ИЗТОЧНИЦИ НА ИНФОРМАЦИЯ

Публикации:

Методика за прилагане на кръстосаното съответствие в Република България, приложение към Заповед № РД 09-434/02.07.2013 г. на Министъра на земеделието и храните

Наръчник за практическото приложение на условията за поддържане на земята в добро земеделско и екологично състояние, МЗХ, София. 2010.

Програма за развитие на селските райони на Република България 2014-2020, проект.

Развитие на биологичното земеделие в България, МЗХ, София, 2013.

Ръководство за определяне и ефективно управление на тревни местообитания (2013) – Цонев, Р.; Гусев Ч.; БДЗП, Природозащитна поредица – книга 23

Ръководство за определяне на местообитания от европейска значимост в България (2009). – Кавръкова, В., Димова, Д., Димитров, М., Цонев, Р., Белев, Т., Раковска, К. /ред./ . Второ, преработено и допълнено издание. София, Световен фонд за дивата природа, Дунавско – Карпатска програма и федерация „ЗЕЛЕНИ БАЛКАНИ“

Ръководство за прилагане на Законоустановените изисквания за управление, посочени в чл. 4 и 5 и изброени в приложение II буква А и буква Б от Регламент (ЕО) № 73/2009 на Съвета от 19 януари 2009 г., приложение към Заповед № РД 09-193/ 28.03.2014 г. на Министъра на земеделието и храните

Ръководство за природосъобразно земеделие в зоните от Натура 2000 в България (2010) – Авторски колектив в рамките на Проект „Въвеждане на природосъобразни земеделски практики в Натура 2000 зони“, Осъществен от: Фондация DLO/Wageningen Център за развитие на иновациите – Вагенинген (Холандия) с партньори: Информационен и учебен център по екология, Сдружение за дива природа „Балкани“, Българска фондация за биоразнообразие, Световен фонд за дивата природа – България, Орбикон (Дания) и DLG (Холандия)

Интернет страници:

www.agroforestry.eu – страница на Европейската федерация по агролесовъдство

www.chm.moew.government.bg – Български портал за биоразнообразието

www.e-codb.bas.bg – Червена книга на Р България 2011 г., електронно издание.

www.eea.government.bg – Регистър на защитените територии и защитените зони в България

www.ec.europa.eu/agriculture – страница на Европейската комисия – Земеделие и регионално развитие

www.montpellier.inra.fr – страница на проектът SAFE, който изучава възможностите за развитие на агролесовъдство във Франция, Холандия, Великобритания, Италия, Гърция и Швейцария

www.mzh.government.bg – страница на МЗХ с информация за защитените наименования

www.natura2000.moew.government.bg – Информационна система за защитените зони от екологичната мрежа Натура 2000

www.newforestnpa.gov.uk и www.newforestnpa.gov.uk – страници за Национален парк „Ню Форест“, Великобритания с примери за агролесовъдство.

www.pbase.com – пример за агролесовъдство в Испания

www.riosvbs.eu – РИОСВ Бургас

www.strandja.bg – Дирекция на Природен парк „Странджа“

[illegible]

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

[illegible]

[illegible]

